

UNIVERZITET U SARAJEVU - FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA ORIJENTALNU FILOLOGIJU

ZAVRŠNI RAD

ADVERBIJALNA OZNAKA ZA UZROK U MODERNOM STANDARDNOM ARAPSKOM
JEZIKU

Mentor: prof. dr. Elma Dizdar

Student: Fatima Čoraj

Juli, 2024.

UNIVERSITY OF SARAJEVO – FACULTY OF PHILOSOPHY
DEPARTMENT OF ORIENTAL PHILOLOGY

FINAL THESIS

ADVERBIALS OF CAUSE IN MODERN STANDARD ARABIC

MENTOR: Elma Dizdar, PhD

STUDENT: Fatima Čoraj

July, 2024

Sažetak

Adverbijalna oznaka za uzrok je veoma složena kategorija u arapskom jeziku koja se može izraziti različitim konstrukcijama, kako na nivou rečenice, tako i na nivou samog teksta. Njenu kompleksnost dalje usložnjava i činjenica da je kategorija uzročnosti podudarna sa drugim adverbijalnim oznakama, poput onih za način, namjeru, vrijeme, te je ponekad teško odrediti tačnu liniju između dvije kategorije. Upravo ta podudarnost je jedna od glavnih teza koje se analiziraju u ovom radu, pored različitih formi kojima se može izraziti uzrok u arapskom jeziku, te raznih konstrukcija putem kojih se te forme prevode na bosanski jezik.

Za potrebe ovog istraživanja poslužili smo se primjerima iz djela Nağība Maḥfūza *Mīrāmār*, a na nekoliko mjesta i primjerima iz Kur'ana. Za prijevod primjera koristili smo objavljene prijevode na bosanski jezik.

U ovom radu su obrađene različite konstrukcije koje se u arapskom jeziku upotrebljavaju za izražavanje adverbijalne oznake za uzrok, odnosno upitni prilozi, prijedložne i imeničke fraze, rečenice uvedene različitim subordinatorima, te izrazi koji funkcioniraju na planu teksta, a u određenim kontekstima mogu iskazati uzrok. Svaka od konstrukcija kratko je opisana, te je primjerima ilustrirana njena upotreba u funkciji izražavanja adverbijalne oznake za uzrok. Posebna je pažnja posvećena primjerima konstrukcija koje se mogu dvojako tumačiti, te njihovim različitim opisima u literaturi.

Ključne riječi: *uzrok, adverbijal, imenička fraza, prijedložna fraza, uzročni subordinator.*

Abstract

Adverbials of cause represent a very complex category in Arabic since it can be expressed through many different structures, both on the syntactic level, as well as the level of the whole text. This complexity is further shown through the fact that the causal category is sometimes similar to other adverbial categories such as those of time, manner, intention... and in a way that it is hard to pinpoint the exact difference between the two categories. It is this similarity between the categories that is one of the main topics analyzed in this paper, along with the different structures used to express cause in Arabic language and various translation forms used in Bosnian language.

For the purpose of this study, we used the examples from the novel of Nağīb Maḥfūz *Mīrāmār*, and its translations to Bosnian, and in certain parts, excerpts from Qur'an.

This paper focuses on different forms that are used in the Arabic language to express the adverbial mark for cause, i.e. interrogative adverbs, prepositional and noun phrases, sentences introduced by different subordinators, and expressions that function on the level of the text that can in certain contexts express cause. Each form is briefly described and its function of expressing adverbial of cause is illustrated with examples. Special attention is paid to those examples that can be interpreted in two ways, and to their different descriptions in the literature.

Key words: cause, adverbial, nominal phrase, prepositional phrase, causal subordinating conjunctions.

Sadržaj

Sažetak	3
Abstract	4
Uvod	6
1. Pojam i osnovne karakteristike adverbijalne oznake za uzrok u arapskom jeziku	8
2. Adverbijalna oznaka za uzrok izražena uzročnim adverbom لِمَا / لِمَا / لِمَا	12
3. Adverbijalna oznaka za uzrok u formi prijedložne fraze	13
3.1. Prijedložna fraza s prijedlogom مِنْ	14
3.2. Prijedložna fraza s prijedlogom بِ	17
3.3. Prijedložna fraza s prijedlogom عَلَى	20
3.4. Prijedložna fraza s prijedlogom لِ	22
3.5. Prijedložna fraza s prijedlogom عَنْ	24
3.6. Prijedložna fraza s prijedlogom فِي	26
4. Adverbijalna oznaka za uzrok u formi imeničke fraze	27
5. Adverbijalna oznaka za uzrok u formi uzročne rečenice	30
5.1. Uzročna rečenica izražena subordinatorom لِأَنَّ	30
5.2. Uzročna rečenica izražena subordinatorom إِذْ	31
5.3. Uzročna rečenica izražena subordinatorom لَمَّا	33
5.4. Uzročna rečenica izražena subordinatorom إِذَا	34
5.5. Uzročna rečenica izražena subordinatorom بِمَا (أَنَّ)	35
5.6. Uzročna rečenica izražena subordinatorom (مِنْ) حَيْثُ	36
5.7. Uzročna rečenica izražena subordinatorom حِينَ	37
5.8. Uzročna rečenica izražena subordinatorom كَمَا	37
5.9. Uzročna rečenica sa frazom مَا بَأُلْ	38
6. Posebni načini izražavanja uzročnosti	39
6.1. Izražavanje uzročnosti veznikom فَ	39
6.2. Izražavanje uzročnosti konektorom أَنَّ دَلِيلَ	41
6.3. Izražavanje uzročnosti izrazom إِذَنْ	42
Zaključak	43
Izvori	45
Literatura	46

Uvod

Uzročnost se prvenstveno javlja kao filozofski pojam kojeg mnogi autori na metafizičkom planu stavljaju ispred pojmova mjesta i vremena jer predstavlja osnovni koncept za objašnjenje svih drugih koncepata, odnosno, ukazuje na to kako i zbog čega svijet napreduje. U ontološkom smislu, uzročnost je sveopće prožimanje pojava u prirodnoj i ljudskoj zbilji. Shodno tome, ona je implicitna i u logici i u samom jeziku, bez kojeg se ne bi ni mogle izraziti ideje.¹

Sa lingvističkog aspekta, uzročnost je zanimljiva jer objašnjava kako se uvjetovanost i međuzavisnost vanjezičkih pojava odražavaju na jezik. Iako je duboko ukorijenjena u ljudsku misao, uzročnost na sintaksičkom nivou predstavlja dodatak, neobavezni dio rečenice kojim se informacije dodaju glavnom iskazu. To znači da ne mora svaki jezik imati posebne, tačno određene izraze kojima označava uzrok. Neki jezici se starim izrazima prilagođavaju novim idejama, tj. izrazi koji su prvobitno označavali jednostavne koncepte (mjesto, vrijeme) mogu se koristiti i za označavanje složenijih pojmova (uzrok). Takav je slučaj i sa arapskim jezikom, koji „posuđuje“ niz konstrukcija iz drugih kategorija kako bi izrazio uzročnost (التَّغْلِيل). Upravo o takvim konstrukcijama će biti riječ u ovom radu.

Rad je zamišljen kao kvalitativno istraživanje koje se zasniva na analitičko-deskriptivnoj metodi realiziranoj putem: *analize* – na primjerima iz korpusa je izvršena komparacija, analiza, prevođenje, komentarisanje, *klasifikacije* – uzročne konstrukcije su podijeljene po morfološkoj i/ili semantičkoj sličnosti, *deskripcije* - opisane su različite morfološke strukture koje mogu izraziti uzrok, i *dedukcije* – nakon iznošenja dokaza, izvedeni su zaključci.

Osnovni cilj rada je istražiti i opisati adverbijanu oznaku za uzrok u arapskom jeziku, a njegovi primarni zadaci su opisati i analizirati forme u kojima se adverbijalna oznaka za uzrok pojavljuje, prikazati slučajeve njenog preklapanja sa drugim kategorijama, te predstaviti njene prijevodne ekvivalente u bosanskom jeziku.

¹ Mario Bunge, *Causality and Modern Science*, Third Revised Edition, Dover Publications Inc., New York, 1979, str. 123-124.

Rad se sastoji od šest poglavlja. U prvom poglavlju ćemo prikazati kategoriju adverbijalnih oznaka općenito u arapskom jeziku, a zatim pobliže objasniti uzrok kao adverbijalnu oznaku, ukazati na njegovu lingvističku, ali i filozofsku vrijednost, te predstaviti osnovnu podjelu kategorije uzroka u arapskom jeziku. Centralni dio rada se odnosi na strukturu adverbijalne oznake za uzrok u arapskom jeziku, koja će biti predstavljena i detaljno obrađena kroz četiri poglavlja: adverbijalna oznaka za uzrok iskazana uzročnim adverbom, adverbijalna oznaka za uzrok uvedena prijedložnom frazom, adverbijalna oznaka za uzrok izražena imeničkom frazom, adverbijalna oznaka za uzrok uvedena uzročnom rečenicom. Sami kraj rada će se fokusirati na posebne izraze koji morfološko/sintaksički ne spadaju ni u jednu od gore navedenih grupa, a ipak se koriste prilikom izražavanja uzroka u arapskom jeziku.

Kao korpus u izradi ovog rada poslužilo je djelo *Mīrāmār* Nağība Maḥfūza, kao i njegov prijevod na bosanski jezik iz pera Mehmeda Kice. U slučajevima kada nismo mogli pronaći konkretne primjere iz navedenog djela, posegnuli smo za primjerima iz *Kur'ana*, te relevantnih djela iz gramatike arapskog jezika. Radi dosljednog prikaza arapskih termina, korištena je ZDMG transkripcija.

1. Pojam i osnovne karakteristike adverbijalne oznake za uzrok u arapskom jeziku

Adverbijalna oznaka je neobavezni (fakultativni) rečenični član kojem mjesto u rečenici otvara predikat i koji pobliže određuje okolnosti pod kojima se vrši radnja ili traje stanje obilježeno predikatom. Ona daje dodatna značenja drugim dijelovima rečenice ili čitavoj rečenici.² Često nam daje odgovore na pitanja *kako*, *gdje*, *zašto* ili *kada* se vrši neka radnja. Adverbijalne oznake se mogu dijeliti na oznake za vrijeme, mjesto, način, uzrok, namjeru... i još mnogo drugih kategorija koje nisu predmet ovog rada. Ovakva podjela zasnovana je na značenjskoj raznovrsnosti adverba.³

Adverbi su najpogodniji da se njima iskaže adverbijalna oznaka jer su to nesamostalne i nepromjenjive riječi koje se prilažu drugim riječima (najčešće glagolima, ali i imenicama, pridjevima i drugim adverbima) kako bi ih bliže odredili.⁴ Međutim, adverbi u arapskom jeziku imaju specifičan status jer čine relativno ograničenu grupu riječi koja je još uvijek nedovoljno istražena. U tradicionalnoj gramatici nema zajedničkog naziva za sve adverbe, već se razne vrste klasificiraju kao حُرُوفٌ (čestice) ili أَدْوَاتٌ (partikule), dok se adverbi za mjesto i vrijeme klasificiraju/smještaju u skupine ظُرُوفُ الْمَكَانِ odnosno ظُرُوفُ الزَّمَانِ.⁵

Međutim, činjenica da ne postoje zasebni adverbijalni obrasci u arapskom jeziku ne znači da nije moguće iskazati sva ona značenja koje adverbijalne oznake nose sa sobom. Naprotiv, arapski jezik pokazuje fleksibilnost prilikom njihovog izražavanja te poseže za nekoliko različitih konstrukcija.

Osim male grupe riječi koju određeni lingvisti smatraju pravim adverbima (هُنَاكَ, هُنَا, فَهَـنَا, فَهَـنَا),⁶ adverbijalne oznake u arapskom jeziku se mogu izraziti i putem prijedložnih fraza, imeničkih fraza

² Dževad Jahić, Senahid Halilović, Ismail Palić, *Gramatika bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica, 2000, str. 292.

³ Ron Buckley, *Modern Literary Arabic. A Reference Grammar*, Librairie du Liban Publishers, 2004, str. 764.

⁴ Dževad Jahić et. al., *Gramatika bosanskoga jezika*, str. 295.

⁵ Teufik Muftić, *Gramatika arapskog jezika*, Izdavačka kuća Ljiljan, Sarajevo, 1998, str. 335.

⁶ Karin Ryding, *A Reference Grammar of Modern Standard Arabic*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005, str. 276 - 277.

(genitivne veze, apsolutnog akuzativa, određenog imena u akuzativu), zavisnih rečenica te određenog broja glagola koji se semantički ponašaju poput adverbijalne oznake (كَمَا، أَحْسَنَ عَادًا).⁷

Položaj adverbijalnih oznaka unutar arapskih rečenica je poprilično arbitraran i javljaju se u sve tri pozicije teksta (početak, sredina i kraj), ali u nekim slučajevima određeni adverbi zahtijevaju određenu poziciju. Nije rijetko da se nekoliko adverbijalnih oznaka pojavi u istoj rečenici ili jedna do druge. U tom slučaju se pozicija veže i za dužinu same oznake, tako da duži adverbi obično idu na kraj rečenice.⁸

Adverbijalnom oznakom za uzrok obilježava se uzrok vršenja radnje ili trajanja stanja označenog predikatom.⁹ Drugim riječima, adverbijalna oznaka za uzrok nam daje odgovor na pitanje *zašto/zbog čega* se desila neka radnja.

Kategorija uzroka je bogata i raznovrsna, a razlog tome leži u kognitivnoj važnosti uzroka budući da on nije samo lingvistička već i filozofska kategorija. Dakle, uzrok postoji i u svijetu jezika i u svijetu ideja. Kako su ta dva svijeta nerazdvojiva, tako možemo zapaziti da se jezik prilagođava i razvija u skladu s pojmovima koje želi da izrazi. S obzirom na to da je uzrok nedimenzionalna i apstraktna kategorija, kroz historiju su se koristili jednostavniji i „opipljivi“ izrazi. Tako se uzrok, prvobitno, izražavao oznakama za mjesto, koje su se prve uobličile i u mišljenju i u jeziku, a onda i oznakama za vrijeme, koje su također podređene lokaciji.¹⁰ Zbog toga se uzrok i danas može podudarati s kategorijama *lokativnosti* i *temporalnosti*, a da bismo najbolje shvatili razliku, gotovo uvijek nam je potreban kontekst. Uzročnosti su bliski i pojmovi za izražavanje *cilja*, *posljedice* i *namjere/svrhe*.¹¹

Arapski termin za kategoriju uzročnosti je تَعْلِيلٌ, ali je bitno naglasiti da se pod tim pojmom podrazumijevaju dvije stvari: العَرَضُ (cilj/svrha) i السَّبَبُ (razlog/uzrok), što znači da arapski gramatičari ne prave razliku između namjere i uzroka,¹² što dodatno komplikuje istraživanja na

⁷ Ali Abbas, *A Pragmatic Analysis of English and Arabic Adverbial Positions and Their Pedagogical Implications*, ProQuest, Michigan, 2015, str. 175.

⁸ Ali Abbas, *A Pragmatic Analysis of English and Arabic Adverbial Positions and Their Pedagogical Implications*, ProQuest, Michigan, 2015, str. 187.

⁹ Dževad Jahić et. al., *Gramatika bosanskoga jezika*, str. 390.

¹⁰ Snježana Kordić, “Uzročno semantičko polje Miloša Kovačevića“, *Prikazi*, Svjetlost, Sarajevo, 1991, str. 173-174.

¹¹ Teufik Muftić, *Gramatika arapskog jezika*, str. 338.

¹² Qays Ismā‘īl al-‘Awsī, *Uslūb al-ta‘līl fī al-luġa al-a‘rabīyya*, al-Ġāmi‘a al-Mustansiriyya, Bagdad, 1999, str. 34.

ovu temu. Ipak, pojedini arabisti su dali definiciju uzroka te ga opisuju kao utjecajni faktor koji logički prethodi onome što uzrokuje.¹³

Zanimljiva je podjela adverbijalnih oznaka za uzrok po broju slova koji uvode uzročne konstrukcije. Tako A. F. Maḥfūz navodi: *uzrok iskazan jednim slovom* (التَّغْلِيلُ بِالْحُرُوفِ الْأَحَادِيَّةِ) – ب، – (التَّغْلِيلُ بِالْحُرُوفِ الثَّنَائِيَّةِ) *uzrok uveden putem dva slova*; فَ، كَ; *uzrok kojeg uvode tri slova* مِنْ، فِي، إِذْ – (التَّغْلِيلُ بِالْحُرُوفِ الثَّلَاثِيَّةِ) *uzrok uveden putem tri slova*.¹⁴ إِذَنْ، كَمَا، عَلَى، –

Ovu kategoriju dodatno usložnjavaju i različita značenja koja se njome mogu označiti, odnosno, kako to Silić i Pranjković nazivaju, *tipovi uzroka*.¹⁵ Iako je fokus ovog rada detaljna analiza uzroka na morfološko-sintaksičkom nivou, u ovom poglavlju ćemo se kratko osvrnuti na različite tipove uzroka koji su u literaturi opisani kako bi ilustrativno prikazali kompleksnost ove kategorije. Uzročnost kao semantička kategorija se može podijeliti na nekoliko (desetak) osnovnih tipova uzroka, međutim samo pojedini tipovi se realiziraju u jezičnim jedinicima.

U nastavku slijedi prikaz osnovnih tipova od kojih je prvi *uzrok efektor*, koji direktno izaziva posljedicu:¹⁶

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِي مَا أَفَضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ

*A da nije Allahove dobrote prema vama i milosti Njegove i na ovome i na onome svijetu, već bi vas stigla teška kazna zbog onoga u što ste se upustili*¹⁷

Drugi uzrok je *uzrok motiv*, koji označava svjesnu ili nesvjesnu motivaciju što pokreće radnju:

أَخْطَأَ مِنْ جَهْلِهِ.¹⁸

¹³ Ibid, str. 36.

¹⁴ Abdālfatāḥ Maḥfūz, *Hurūf al-ta'īl wa 'alfāzuhu bayna al-naḥwiyyīn wāl'uṣūliyyīn*, Šabaka al-'alūka, n.d., str. 45.

¹⁵ Ivo Pranjković, *Druga hrvatska skladnja: sintaktičke rasprave*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2011, str. 242.

¹⁶ U ponuđenim primjerima koji su odabrani iz korpusa će strukture koje sadržavaju adverbijalnu oznaku za uzrok biti podvučene, kao i njihovi prijevodni ekvivalenti na bosanskom jeziku. U slučaju da bude bilo potrebe za intervencijama ili dopunama u prijevodu na bosanski jezik, to ćemo naglasiti te ponuditi prijevod koji u većoj mjeri odražava sintaksičku strukturu primjera.

¹⁷ *Kur'an* (24:14), s arapskog preveo Besim Korkut, Ḥādīm al-Ḥaramayni al-Šarīfayni al-Malik Fahd, al-Madīna al-Munawwara, 1991.

¹⁸ J. A. Haywood, H. M. Nahmad, *A New Arabic Grammar of the Written Language*, Lund Humphries, London, 1965, str. 405.

Pogriješio je iz neznanja.

Nakon toga slijedi *uzrok kriterij*, kojim se iskazuje polazište ili kriterij na kojem se temelji radnja:

مَّا حَطِيئَاتِهِمْ أُعْرِفُوا

*I oni su zbog grijehova svojih potopljani.*¹⁹

Zatim je naveden *uzrok razloga*, koji nije neposredni izazivač posljedice već posredni, pasivni uzrok koji se na neki način ili do neke mjere razabire iz same posljedice:

نَظَرْتُ إِلَيْهِمْ مِنْ أَجْلِ جَمَالِهِمْ.²⁰

Gledao sam ih zbog njihove ljepote.

Na kraju dolazi *uzrok povoda*, koji se smatra podvrstom *razloga* jer je on nedjelujući uzrok koji samo potpomaže, uz već prisutne uzroke, realizaciju posljedice. Kod *povoda* može doći do miješanja s vremenskom kategorijom:

إِنَّهُ يَبْحَثُ عَنِ الْحَقِيقَةِ الَّتِي يُرِيدُ أَنْ يُهْدِيَهَا إِلَى الشَّعْبِ بِمُنَاسَبَةِ عِيدِ الْإِسْتِقْلَالِ.²¹

On traži istinu koju želi da uputi narodu povodom Dana nezavisnosti.

Dževad Jahić navodi još i *pozitivne tipove* (označava povoljan uzrok i obilježava se dativom s prijedlogom *zahvaljujući*) i *negativne tipove* (označava nepovoljan uzrok i obilježava se genitivom s prijedlogom *uslijed*).²²

Što se tiče strukture adverbijalne oznake za uzrok u arapskom jeziku, pored uzročnih adverba, koji su ipak rjeđe u upotrebi, adverbijalna oznaka za uzrok iskazuje se imeničkom frazom, prijedložnom frazom, zavisnom rečenicom, te nizom drugih izraza koji mogu ukazati na uzročno značenje. U nastavku slijedi analiza gore spomenutih konstrukcija.

¹⁹ Kur'an (71:25), s arapskog preveo Besim Korkut, Ḥādīm al-Ḥaramayn al-Šarīfayn al-Malik Fahd, al-Madīna al-Munawwara, 1991.

²⁰ J. A. Haywood, H. M. Nahmad, *A New Arabic Grammar of the Written Language*, str. 405.

²¹ Abdālfatāḥ Maḥfūz, *Ḥurūf al-ta' līl wa 'alfāzuhu bayna al-naḥwīyīn wāl' uṣūliyyīn*, str. 52.

²² Dževad Jahić et. al., *Gramatika bosanskoga jezika*, str. 391.

2. Adverbijalna oznaka za uzrok izražena uzročnim adverbom لِمَاذَا/لِمَا

لِمَا

Adverb لِمَاذَا se sastoji od prijedloga لِ i proširenog oblika upitne čestice مَا (ماذا), dok oblici لِمَا i لِمَا predstavljaju njegove skraćene verzije. Dakle, riječ je o jednom adverbu koji se javlja u tri različita oblika u značenju *zašto?/ zbog čega?*²³

U nastavku ćemo navesti primjere koje smo pronašli u korpusu, a to su:²⁴

حَبْرِي لِمَاذَا يُعَذِّبُ النَّاسُ بَعْضُهُمُ الْبَعْضَ، وَلِمَاذَا يَتَقَدَّمُ بِنَا الْعُمَرُ؟ (Mīrāmār, str. 18)

Molim te, reci mi zašto ljudi jedni druge zlostavljaju? Zašto nas život u svemu pretekne?
(Pansion Miramar, 18. str.)

لِمَاذَا لَمْ تَتَزَوَّجْ يَا مَاسِيوَ عَامِرٍ؟ (Mīrāmār, 21. str.)

Gospodine Amire, što se nisi oženio? (Pansion Miramar, 10. str.)

لَكِنْ لِمَاذَا تَسْأَلُ؟ (Mīrāmār, 73. str.)

Ali, zašto pitaš? (Pansion Miramar, 70. str.)

لِمَ لَا تُحَدِّثُنَا عَنْ مَشْرُوعَاتِكَ؟ (Mīrāmār, 97. str.)

Što nam ništa ne kazuješ o projektima? (Pansion Miramar, 88. str.)

- لِمَ لَا تَتَكَلَّمُ؟ (Mīrāmār, 5. str.)

Što šutiš? (Pansion Miramar, 3. str.)

²³Darko Tanasković, Anđelka Mitrović, *Gramatika arapskog jezika*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2005, str. 334.

²⁴Radi preglednosti i lakšeg čitanja teksta, primjeri iz korpusa će biti dokumentirani navođenjem naziva djela i broja stranice u zagradama uz tekst primjera.

Na osnovu navedenih primjera možemo vidjeti da je adverb لَمَّا preveden upitnim adverbom *zašto* ili njegovom skraćenom verzijom *što*, koji nedvojbeno predstavljaju uzročne konstrukcije u bosanskom jeziku.

3. Adverbijalna oznaka za uzrok u formi prijedložne fraze

Prijedložna fraza je konstrukcija koja se sastoji od upravnog elementa ili prijedloga i zavisnog člana, odnosno komplementa u genitivu.²⁵ Taj komplement, koji R. Buckley naziva objektom prijedloga, može biti: imenica, pridjev na mjestu imenice, pronominalni sufiks, odnosna, upitna ili pokazna zamjenica, adverb (uključujući i upitne adverbe) ili cijela rečenica. U slučaju da je komplement prijedloga rečenica, poslije prijedloga se dodaju partikule أَوْ ili أِنَّ.²⁶

Prijedložna fraza u rečenici može ostvariti različite funkcije: subjekat i predikat imenske rečenice, modifikator upravnog glagolu ili nekom drugom regensu, komplement, odnosno dopuna, atribut, personalizator unipersonalnih glagola, i dr.²⁷

Iako svaki prijedlog ima svoje osnovno značenje, moguće je da se na osnovu međusobnih sličnosti ili povezanosti ostvare i druga, sekundarna značenja. Zbog toga se, nerijetko, može određenim prijedlogom iskazati adverbijalna oznaka za uzrok, iako ona ne predstavlja njegovo primarno značenje već samo jedno u nizu značenja koje taj prijedlog obuhvata. Višestruka značenja prijedloga, kao i pojava da jedan prijedlog može preuzeti značenje drugog, u velikoj mjeri doprinose bogatstvu u izražajnim mogućnostima arapskog jezika.²⁸

Prijedlozi koji se najčešće koriste za izražavanje uzročnosti u arapskom jeziku su: مِنْ، فِي، بِ، عَلَى،

عَنْ، لِ. U nastavku ćemo obraditi primjere prijedložnih fraza u funkciji adverbijalne oznake za uzrok koje tvore ovi prijedlozi.

²⁵ Amra Mulović, *Arapska gramatička tradicija u Bosni, Šejh Jujo o regensu*, Dobra knjiga, Sarajevo, 2012, str. 36.

²⁶ Ron Buckley, *Modern Literary Arabic. A Reference Grammar*, str. 274.

²⁷ Amra Mulović, *Arapska gramatička tradicija u Bosni, Šejh Jujo o regensu*, str. 36.

²⁸ Šaćir Sikirić, „Sintaksičke funkcije arapskih prijedloga“, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, Sv. III-IV, Sarajevo, 1953, str. 555.

3.1. Prijedložna fraza s prijedlogom مِنْ

Prijedlog مِنْ ima jedanaest različitih značenja, a osnovno mu je da obilježi početnu tačku kretanja.²⁹

On označava „ishodište u prostoru ili vremenu (الإبتداء) odakle, odnosno otkada počinje neko kretanje, odnosno odvijanje neke djelatnosti ili promjene.“³⁰ U ovom kontekstu prevodimo ga prijedlozima *od, iz, s*.

Jedno od značenja prijedloga مِنْ je i uzročnost (التعليل) iza nekih glagola ili ispred nekih imena.

(*Mīrāmār*, 171. str.) أَدْرَكْتُ مِنْ آثَارِهَا الْمَطْبُوعَةَ عَلَى الْوُجُوهِ أَنَّ سِرْحَانَ وَامْرَأَةً غَرِيبَةً وَزَهْرَةَ كَانُوا أَبْطَأَهَا أَوْ ضَحَايَاهَا.

Po tragovima urezanim u lica zatečenih, shvaćam da su Serhan, neka nepoznata žena i Zehra bili i akteri i žrtve tučnjave. (Pansion Miramar, 154. str.)

Podvučena fraza مِنْ آثَارِهَا الْمَطْبُوعَةَ عَلَى الْوُجُوهِ je modifikator glagola أَدْرَكْتُ, što označava *uzrok-kriterij* na kojem se temelji radnja, odnosno polazište od kojeg se radnja dalje odvija. Upravo to polazište je osnovno značenje prijedloga مِنْ koje je u ovom primjeru sa dimenzionalnog (prostornog) prešlo na nedimenzionalno (uzročno) značenje, što je vidljivo i iz samog prijevoda na bosanski jezik jer veznik *po (tome što)* spada u značenjski obilježene uzročne veznike u bosanskom jeziku.³¹

Ovaj prijedlog naročito se često upotrebljava uz glagole koje izražavaju unutrašnja raspoloženja poput: اسْتَحَى مِنْ (stidjeti se (zbog) nečega), خَشِيَ مِنْ (bojati se (zbog) nečega), تَعَجَّبَ مِنْ (čuditi se nečemu (zbog nečega)).³² U takvim slučajevima, međutim, treba istaći da je cijela prijedložna fraza u funkciji komplementa glagola a ne modifikatora tj. adverbijalne oznake za uzrok.

²⁹ Manal Mohammed Nasser, „The Polysemous Nature of Some Arabic Prepositions“, *International Journal Of Linguistics*, 5. izdanje, 2013, str. 6.

³⁰ Teufik Muftić, *Gramatika arapskog jezika*, str. 448.

³¹ Dževad Jahić et. al., *Gramatika bosanskoga jezika*, str. 432.

³² Šaćir Sikirić, „Sintaksičke funkcije arapskih prijedloga“, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, Sv. III-IV, Sarajevo, 1953, str. 555.

Kada označava uzročnost, može se pojačati i česticom مِنْ أَجْلِ gradeći tako složeni prijedlog مِنْ أَجْلِ.

(*Mīrāmār*, 119. str.) ... مِنْ أَجْلِكَ سَجَّنتُ نَفْسِي فِي هَذِهِ الْحُجْرَةِ

Zbog tebe sam se zatvorio u ovu sobu. (Pansion Miramar, 109. str.)

(*Mīrāmār*, 176. str.) . بِقَوْلُونَ إِنَّكَ بَيْحِيءٌ مِنْ أَجْلِ مَدَامَ فَوَزِي

Priča se da dolaziš samo zbog Fevzije gospođe. (Pansion Miramar, 159. str.)

U prvom primjeru, adverbijalna oznaka za uzrok مِنْ أَجْلِكَ je zauzela incijalnu poziciju unutar rečenice te prethodi glagolu سَجَّنتُ, kojeg modificira, dok je u drugoj rečenici adverbijalna oznaka za uzrok بِقَوْلُونَ إِنَّكَ بَيْحِيءٌ i nalazi se na samom kraju rečenice. Iz ovih primjera vidimo da pozicija adverbijalne oznake za uzrok unutar rečenice nije fiksna. U oba primjera u prijevodu je korišten veznik *zbog*, koji je jedan od najčešćih uzročnih veznika u bosanskom jeziku.

Muftić i Buckley navode upotrebu prijedložnog izraza مِنْ أَجْلِ u onim situacijama kada pričamo o osobama.³³ Međutim, iz sljedećih primjera vidimo da to nije uvijek slučaj.

(*Mīrāmār* 133. str) وَلَكِنْ يَجِبُ أَنْ تَعْرِفَنِي عَلَى حَقِيقَتِي مِنْ أَجْلِ تَعَاوُنِ دَائِمٍ

Međutim, zbog naše saradnje, trebala bi znati pravog mene... (Pansion Miramar, 122. str.)

(*Mīrāmār*, 144. str.) أَجِنتَ الإسْكَندَرِيَّةَ مِنْ أَجْلِ الْمَشْرُوعِ؟

Da li si došao u Aleksandriju zbog projekta? (Pansion Miramar, 133. str.)

U svim navedenim primjerima, prijedlog مِنْ je preveden općim uzročnim veznikom *zbog* ili kontekstualno uvjetovanim veznikom *po (tome što)*, čime je jasno izraženo uzročno značenje.

³³ Ron Buckley, *Modern Literary Arabic. A Reference Grammar*, str. 282; Teufik Muftić, *Gramatika arapskog jezika*, str. 451.

Prijedlog مِنْ može se upotrijebiti u kombinaciji sa semantički praznom imenicom جَرَاءٌ s kojom gradi izraz مِنْ جَرَاءِ. Morfološki gledano, riječ je o prijedložnoj frazi, međutim, Pashova smatra da se ipak radi o konektoru čiji prijevod glasi *zbog toga, kao rezultat toga*.³⁴

(*Mīrāmār*, 38. str.) بَيْنَمَا صَارَتْ مَدِينَةُ بَرَمِنِ الْأَلْمَانِيَّةِ أَثْرًا مِنْ جَرَاءِ الْغَارَاتِ الْبَرِيطَانِيَّةِ،

Za to vrijeme, njemački grad Bremen je postao ruševina uslijed britanskih napada, (Pansion Miramar, 28. str.)

Konstrukcija مِنْ جَرَاءِ الْغَارَاتِ الْبَرِيطَانِيَّةِ je modifikator glagola صَارَتْ te je u prijevodu na bosanski jezik upotrebljen veznik *uslijed*, to jest skraćena verzija veznika *uslijed toga što*, koji spada u red značenjski obilježenih uzročnih veznika nastalih udruživanjem uzročnih zamjениčких priložnih izraza i eksplikativnih veznika *što* ili *da*.³⁵

U korpusu je pronađen samo jedan primjer spomenute konstrukcije, ali se on poklapa sa zaključcima spomenute studije, prema kojima se izraz مِنْ جَرَاءِ pretežno upotrebljava u dva konteksta:

- Negativna posljedica uzrokovana nekim negativnim događajem
- Negativni rezultat uzrokovano negativnom radnjom.³⁶

U obrađenom korpusu, prijedlog مِنْ je jedan od najučestalijih načina za izražavanje uzročnosti.

³⁴ Tsvetomira Pashova, „Arabic Connectives Marking the Antecedent as a Cause“, *A Festschrift for Nadia Anghelescu*, 2011, str. 366-380.

³⁵ Dževad Jahić et. al., *Gramatika bosanskoga jezika*, str. 432.

³⁶ Tsvetomira Pashova, „Arabic Connectives Marking the Antecedent as a Cause“, *A Festschrift for Nadia Anghelescu*, str. 373.

3.2. Prijedložna fraza s prijedlogom بِ

Prijedlog بِ općenito označava bliskost (konkretnu ili apstraktnu), odnosno neposredan dodir s nekim ili nečim, te se upotrebljava sa indirektnim objektom mnogih glagola takvoga i srodnih značenja.³⁷ S obzirom na to da označava prostorni kontakt (الإلتصاق), sinoniman je prijedlogu فِي.

Pored dominantnog značenja lokativnosti, prijedlog بِ može označavati i uzročnost pa ga Sikirić naziva i بِاءُ التَّغْلِيلِ ili بِاءُ السَّبَبِ odnosno *prijedlog بِ u značenju uzročnosti*.³⁸

Prijedlog بِ često se upotrebljava uz imenicu سَبَبٌ koja sama po sebi označava razlog. Njihovim spajanjem dobija se prijedložna fraza بِسَبَبٍ u značenja *zato (što), zbog (toga što)*.

وَقَدْ تَكَرَّمَتْ بِالْحُضُورِ إِلَيْهَا بِسَبَبِ وُجُودِ زُؤَارٍ فِي شَقَّتِهَا. (Mīrāmār, 68. str.)

Odabrala je da dođe ovamo jer su njenima došli gosti. (Pansion Miramar, 64. str.)

Izraz بِسَبَبِ وُجُودِ زُؤَارٍ فِي شَقَّتِهَا predstavlja *uzrok-razlog* dešavanja radnje koju uvodi glagol تَكَرَّمَتْ, što je vidljivo i u prijevodu - veznik *jer* je primarni uzročni veznik.

Buckley navodi da se prijedlog بِ koristi nakon glagola kretanja i daje im kauzativno značenje odnosno značenje uzročnika.³⁹

فَأَخَذْتُ الْمَرْأَةَ الْعَرَبِيَّةَ مِنْ مِعْصَمِهَا، وَذَهَبْتُ بِهَا خَارِجًا وَلَيْسَ عَلَيَّ - عَدَا الْبِيحَامَا - إِلَّا الرُّؤْبُ. (Mīrāmār, 112.)

Uzeo sam nepoznatu ženu pod ruku i izveo je iz pansiona, a na meni je samo pidžama i preko nje ogrtač. (Pansion Miramar, 102. str.)

³⁷ Teufik Muftić, *Gramatika arapskog jezika*, str. 462.

³⁸ Šaćir Sikirić, „Sintaksičke funkcije arapskih prijedloga“, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, Sv. III-IV, Sarajevo, 1953, str. 557.

³⁹ Ron Buckley, *Modern Literary Arabic. A Reference Grammar*, str. 315.

I prijevod i original nam potvrđuju da je riječ o glagolu čije se značenje pomjerilo, a ne adverbijalnoj oznaci za uzrok. U ovakvim slučajevima glagol postaje prijelazan pomoću prijedloga بِ a prijedložna fraza postaje komplement datog glagola. Primjer smo, međutim, naveli samo kako bismo pokazali da prijedlog بِ učestvuje u izražavanju uzročnosti (i to na više nivoa), iako mu to nije primarno značenje.

Pashova spominje i prijedložnu frazu بِفَضْلٍ (iako je ona klasificira kao konektor) koja uvodi pozitivan rezultat omogućen pozitivnom radnjom/događajem.⁴⁰ Izraz بِفَضْلٍ se može smatrati hiponimom prijedloga بِ. Dok prijedlog بِ većinom izražava neutralna značenja, بِفَضْلٍ uvijek iskazuje pozitivne rezultate. Samo značenja imenice فَضْلٌ (milost, naklonost, ljubaznost, blagoslov, čast, velikodušan dar itd.) ne dozvoljava negativne konotacije pa tako i konstrukcije u kojima se imenica فَضْلٌ pojavljuje nagovještavaju pozitivan ishod. Izraz بِفَضْلٍ prevodimo izrazom *zahvaljujući (tome što)*.

وَبَقِيَّةُ الْعَامِ مَضْمُونَةٌ كَذَلِكَ بِفَضْلِ اللَّيْبِيِّينَ الَّذِينَ يَفِدُونَ عَلَيْنَا مُحْمِلِينَ بِنُفُودِ الْبُرُوقِ. (Mīrāmār, 212. str.)

I ostatak godine je zagaranтован zahvaljujući Libijcima koji nam ostavljaju novac od nafte.
(Pansion Miramar, 202. str.)

- إِيَّيْ أَعِيشُ بِفَضْلِ سُمْعَيِّ الطَّيِّبَةِ! (Mīrāmār, 242. str.)

Živim zahvaljujući svojoj dobroj reputaciji. (Pansion Miramar, 232. str.)

وَقَدْ خُلِدَ بِفَضْلِ تَلْمِيذِهِ أَفْلَاطُونِ. (Mīrāmār, 241. str.)

Ovjekovječen je zahvaljujući svom učeniku Platonu. (Pansion Miramar, 232. str.)

⁴⁰ Tsvetomira Pashova, „Arabic Connectives Marking the Antecedent as a Cause“, *A Festschrift for Nadia Anghelescu*, str. 370.

Iako se u bosanskom jeziku ovaj veznik prvenstveno veže za poželjne posljedice,⁴¹ on ima i uzročno značenje zbog veznika *što*, koji je najčešći u uzročnim rečenicama gdje ima ili općeuzročno značenje ili označava neku vrstu pasivizacije uzročno-posljedičnih odnosa.⁴²

Prijedlog بِ se može naći i u kombinaciji sa pokaznom zamjenicom ذَٰلِكَ, tvoreći tako prijedložnu frazu بِذَٰلِكَ s uzročnim značenjem.

وَبِذَٰلِكَ رَجَحَ أَنْ تَكُونَ الْوَفَاءَ نَتِيجَةَ الْإِنْتِحَارِ لَا قَتْلٍ. (Mīrāmār, 282. str.)

Tako je prevagnulo mišljenje da je smrt posljedica samoubistva, a ne ubistva. (Pansion Miramar, 256. str.)

U bosanskom jeziku, konektor *tako* iskazuje posljedično značenje, te je ovo dobar pokazatelj preklapanja kategorije uzroka i posljedice Dakle, prevoditelj se odlučio za posljedično značenje umjesto uzročnog jer mu to kontekst dozvoljava. Ako insistiramo na uzročnom značenju, prijevod bi glasio:

Zato je prevagnulo mišljenje da je smrt posljedica samoubistva, a ne ubistva.

Također, osim funkcije adverbijalne oznake, prijedložna fraza بِذَٰلِكَ upotrebljena je i u funkciji konektora koji spaja rečenice na nivou teksta. Ova funkcija je ustvari i primarna jer se uzročno značenje očituje tek u odnosu prema prethodnoj rečenici.

وَبِسَبَبِ ذَٰلِكَ يُؤَكِّدُ الْإِنْتِحَارُ. (Mīrāmār, 282. str.)

Zaključno je ustanovljeno samoubistvo. (Pansion Miramar, 256. str.)

Kao i u prethodnom primjeru, primarna funkcija prijedložne fraze بِسَبَبِ ذَٰلِكَ je funkcija konektora.

Za razliku od prošlog primjera, gdje je kontekst dozvoljavao dvojaku interpretaciju, značenje uzročnosti u ovoj rečenici je dominantno i stoga čudi upotreba adverba *zaključno*. Smatramo da bi uzročnost bila adekvatnije izražena sljedećim prijevodom:

Zbog toga je ustanovljeno samoubistvo.

⁴¹ Ivo Pranjković, *Druga hrvatska skladnja: sintaktičke rasprave*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2001, str. 342.

⁴² Ivo Pranjković, „Subordinirane strukture s veznikom što“, *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 2019.

3.3. Prijedložna fraza s prijedlogom عَلَى

U svom prvobitnom značenju, prijedlog عَلَى označava uzdignut položaj prema nečemu uz neposredan kontakt s tim (الاستِعْلَاءُ), ali i kretanje u nečemu, iznad ili pored njega.⁴³ Najčešći prijevodni ekvivalenti ovog prijedloga u bosanskom jeziku su prijedlozi *na, nad, pred, uz, kod*.

Lingvisti se slažu da je ta *uzvišenost* osnovno značenje prijedloga, te da svako sljedeće značenje proizilazi iz semantičke povezanosti sa uzvišenosti, gradeći tako mrežu od šest suštinskih značenja istog prijedloga.⁴⁴

Jedno od tih značenja je i uzročnost, odnosno isticanje uzroka ili razloga na koji se neko u nečemu oslanja.⁴⁵

اسْتَيْقَظْتُ عَلَى ضَوْضَاءٍ وَصَحْبٍ. (Mīrāmār, 170. str.)

Probudile su me galama i vika. (Pansion Miramar, 154. str.)

Adverbijalna oznaka عَلَى ضَوْضَاءٍ وَصَحْبٍ prevedena je subjektom na bosanski jezik, tako da je izostalo značenje uzročnosti. Prijevod koji u većoj mjeri odgovara sintaktičkoj strukturi izvornika, te u kojem je naglašeno uzročno značenje prijedloga عَلَى je:

Probudio sam se uslijed galame i vike.

Istu situaciju imamo i u sljedećoj rečenici:

اسْتَيْقَظْتُ عَلَى صَوْتِ عِرَاكِ، غَادَرْتُ حُجْرَتَهَا وَوَجَدْتُ سِرْحَانَ الْبُحَيْرِ وَحُسْنِي عَلَّامٌ وَهَمَّا يَتَضَارَبَانِ. (Mīrāmār, 45. str.)

Probudio ju je zvuk tuče pa je izašla iz sobe i zatekla Serhana Buhajrija i Husnija Alamu kako razmjenjuju udarce u hodniku. (Pansion Miramar, 33. str.)

⁴³ Teufik Muftić, *Gramatika arapskog jezika*, str. 467.

⁴⁴ Manal Mohammed Nasser, „The Polysemous Nature of Some Arabic Prepositions“, *International Journal Of Linguistics*, 5. izdanje, 2013, str. 6

⁴⁵ Šaćir Sikirić, „Sintaksičke funkcije arapskih prijedloga“, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, Sv. III-IV, Sarajevo, 1953, str. 563.

نَحْنُ نَعِيشُ فِي غَابَةِ يَتَعَارَكُ وَخَوْشَهَا عَلَيَّ أَسْلَابِنَا. (Mīrāmār, 170. str.)

Mi živimo u džungli. Zvijeri grabljivice se bore oko plijena – naše imovine! (Pansion Miramar, 48. str.)

Budući da glagol يَتَعَارَكُ ne zahtjeva komplement u vidu prijedloga عَلَيَّ, u ovoj rečenici prijedložna fraza predstavlja modifikator glagola tj. daje razlog dešavanja *borbe*.

Prijedlog عَلَيَّ često se upotrebljava uz glagole نَدِمَ, خَافَ, شَكَرَ i njima slične. Muftić smatra da je i u tim slučajevima riječ o adverbijalima,⁴⁶ iako je jasno da prijedlog عَلَيَّ ovdje uvodi indirektnu objekte.

يَجِبُ أَنْ أَنْدُمَ عَلَيَّ حَيِّي لَكَ... (Mīrāmār, 77. str.)

Treba da se pokajem što te volim. (Pansion Miramar, 72. str.)

إِنِّي فِي الْوَأَقِعِ أُجِبُّكَ وَأَخَافُ عَلَيَّكَ.. (Mīrāmār, 208. str.)

Zaista te volim i bojim se za tebe. (Pansion Miramar, 198. str.)

إِنَّكَ تَخَافُ عَلَيَّ كَمَا لَوْ كُنْتُ طِفْلَةً. (Mīrāmār, 64. str.)

Ti se brineš za mene kao da sam dijete. (Pansion Miramar, 54. str.)

إِنَّهُ يَخَافُ عَلَيَّكَ، هَذَا كُلُّ مَا هُنَالِكَ. (Mīrāmār, 59. str.)

On se jednostavno boji za tebe, to je sve. (Pansion Miramar, 54. str.)

⁴⁶ Teufik Muftić, *Gramatika arapskog jezika*, str. 469.

U primjerima s glagolom خَافَ vidimo da se prevoditelj odlučio za prijedlog *za*, koji nije primarni uzročni prijedlog ali ipak može izraziti uzročno značenje i to onog uzroka koji izaziva kakav osjećaj ili raspoloženje,⁴⁷ što je očigledan slučaj sa glagolom خَافَ.

3.4. Prijedložna fraza s prijedlogom ل

Po porijeklu i značenju, prijedlog ل je sličan prijedlogu إِلَى, samo što ل pretežno izražava apstraktne odnose, a إِلَى one konkretnije (prostorne i vremenske).⁴⁸ Prema rečenome, prijedlog ل ukazuje na „trajanje ili obavljanje nečega do određenog vremena“ i odgovara, u prijevodu na bosanski jezik, daljem objektu u dativu ili bližem u akuzativu.⁴⁹ Međutim, on ima i uzročno značenje, što je jasno vidljivo iz sljedećih primjera:

كَانَتْ حَيَاتُنَا مُشْتَرِكَةً بِكُلِّ مَعْنَى الْكَلِمَةِ عَدَا الْمُجَامَلَاتِ الَّتِي كَانَتْ تَنْفَعُنِي بِهَا فِي الْمُنَاسَبَاتِ وَالَّتِي عَجَزْتُ - لَطْرُونِي الْخَاصَّةَ - عَنْ رَدِّهَا. (Mirāmār, 201. str.)

Naši životi su bili zajednički u svakom smislu te riječi, osim komplimenata koje mi je u nekim prilikama davala, a na koje nisam mogao – zbog svojih okolnosti – da joj uzvratim. (Pansion Miramar, 191. str.)

Prijedlog ل često se upotrebljava uz imenice سَبَبٌ، شَيْءٌ، أَمْرٌ، gradeći konstrukcije koje prevodimo izrazima *zbog nečega, iz nekog razloga, zbog toga*.

- مَوْلَايَ ذَلِكَ تَارِيخٌ قَدْ انْقَضَى، لِأَتْفِهِ الْأَسْبَابِ كَانَ يَحِقُّ الطَّرْدَ. (Mirāmār, 22. str.)

Gospodine, prošlo je to vrijeme u kojem je i najbezazleniji razlog bio dovoljan da se mladić otjera, (Pansion Miramar, 21. str.)

⁴⁷ Maja Glušac, „Je li prijedlog *za* agresivan“, *Časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, 5. izdanje, Zagreb, 2019, str. 165.

⁴⁸ Teufik Muftić, *Gramatika arapskog jezika*, str. 457

⁴⁹ Šaćir Sikirić, „Sintaksičke funkcije arapskih prijedloga“, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, str. 567.

I u ovom primjeru prijedložna fraza *لَا تَقُمْهُ إِلَّا سَبَابٌ* je prevedena subjektom te značenje uzročnosti nije iskazano. Međutim, kako ova prijedložna fraza predstavlja modifikator glagola *كَانَ يَحْتَقِ*, ponudit ćemo sljedeći prijevod:

Gospodine, prošlo je to vrijeme u kojem se mladić može otjerati iz najbezazlijeg razloga.

(*Mīrāmār*, 112. str.) *رَمَانِي بِنَطْرَاتٍ غَاضِبَةٍ حَتَّى عَجَبْتُ لِشَأْنِهِ.*

Pogledao me tako ljutito da sam se začudio. (*Pansion Miramar*, 102. str.)

Prijedložna fraza *لِشَأْنِهِ* uopšte nije prevedena, vjerovatno iz stilskih razloga. Doslovan prijevod bi glasio: *Pogledao me tako ljutito da sam se začudio zbog toga.*

Upotreba prijedloga *لِ*, pored izražavanja uzroka ili motiva, obuhvata i izražavanje namjere da se nešto uradi.⁵⁰ Razlika između ta dva značenja nije uvijek jasna. U bosanskom jeziku razlikujemo uzročne veznike *jer, zato što, zbog toga što, budući da...* od namjernih *da(bi), kako (bi), li...*,⁵¹ dok u arapskom jeziku obje ove kategorije potpadaju pod kategoriju *تَعْلِيلٌ* i izražavaju se putem prijedloga *لِ*.⁵² Iz ovog razloga, K. Ryding naziva *prijedlog لِ* *prijedlogom za uzročnost/namjeru*

(*لِ* *لَامُ التَّعْلِيلِ*).⁵³

Prijedlog *لِ* izražava uzročnost i na nivou teksta *jer* učestvuje u tvorbi rečeničkih adverbija *لِذَلِكَ* / *لِذَا*.

Adverbi *لِذَلِكَ* / *لِذَا* su složenice koje se sastoje od prijedloga *لِ* i skraćenog oblika pokazne zamjenice *هَذَا* odnosno, *ذَلِكَ* u značenju *stoga, dakle, otuda*. Na sintaksičkom nivou, riječ je prvenstveno o

⁵⁰ Karin Ryding, *A Reference Grammar of Modern Standard Arabic*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005, str. 371.

⁵¹ Dževad Jahić et. al., *Gramatika bosanskoga jezika*, str. 436.

⁵² Karin Ryding, *A Reference Grammar of Modern Standard Arabic*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005, str. 371.

⁵³ *Ibid*, str. 371.

konektorima, ali u sklopu te uloge, prijedložne fraze mogu ukazivati na posljedicu ili uzrok, pozivajući se na neki prethodni iskaz.

لِذَلِكَ فَكثيرًا مَا أَرْغَمَنِي عَلَىٰ مُجَازَاتِهِ وَلَوْ بِالسُّكُوتِ. (Mīrāmār, 123. str.)

Zato me on tako često prisiljava da ga makar šutke pratim. (Pansion Miramar, 113. str.)

لِذَلِكَ أَدْعُوكِ لِلسَّهْرِ. (Mīrāmār, 275. str.)

Stoga te pozivam da ostaneš budna do kasno. (Pansion Miramar, 226. str.)

وَلِذَا لَمْ يَجِدُوا فِي الجَرِيدَةِ الَّتِي كَانَ يَكْتُبُ فِيهَا، ... (Mīrāmār, 101. str.)

Zato nisu mogli pronaći u novinama za koje je pisao... (Pansion Miramar, 91. str.)

Zato i *stoga* su rečenični adverbji koji nam daju odgovor na pitanja *zašto* ili *zbog čega*, te je uzročno značenje jasno izrečeno.

فَسُرِرْتُ لِذَلِكَ وَحَدَّثْتُهَا. (Mīrāmār, 118. str.)

To mi čini zadovoljstvo i zahvaljujem joj se. (Pansion Miramar, 108. str.)

U primjeru vidimo da je prijedložna fraza لِذَلِكَ modifikator glagola سُرِرْتُ, ali je prevedena pokaznom zamjenicom *to* koja obnaša funkciju subjekta. Iako često nailazimo na ovakva prijevodna rješenja, smatramo da se time uzročno značenje gubi, te nudimo sljedeći prijevod: *Radostan sam zbog toga i zahvaljujem joj se.*

3.5. Prijedložna fraza s prijedlogom عَنْ

Prijedlog عَنْ se upotrebljava za označavanje „odstupanja od nekog mjesta ili udaljavanja od neke osobe ili stvari (البُعْدُ وَالمَجَاوِزَةُ).⁵⁴ Često odgovara našim prijedlozima *od*, *iz*, *s* (s genitivom) i dr.

⁵⁴ Šaćir Sikirić, „Sintaksičke funkcije arapskih prijedloga“, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, str. 557.

M. H. Muğālasa navodi i uzročno značenje prijedloga عَنْ.⁵⁵

وَلَمَّا جَاءَتْ زَهْرَةَ فِي مَوْعِدِهَا كَانَ وَجْهَهَا مَا يَزَالُ مُنْطَبِعًا بِآثَارِ الْحَادِثِ، وَقَدْ شَكَرْتُهَا، وَاعْتَدَرْتُ لَهَا عَمَّا أَصَابَهَا.. (Mīrāmār, ..)

282. str.)

Kada je Zahra došla u dogovoreno vrijeme, na njenom licu su još uvijek bili utisnute posljedice nesreće, a ja sam joj se zahvalio, i izvinio za ono što joj se dogodilo. (Pansion Miramar, 270. str.)

U navedenom primjeru, u prijedložnoj frazi عَنْ أَصَابَهَا koja modificira glagol اعْتَدَرْتُ možemo vidjeti prijedlog عَنْ uz odnosnu zamjenicu مَا, ali ono što je posebno zanimljivo jeste to da se u ovom primjeru kao komplement prijedloga pojavljuje cijela slobodna relativna rečenica.

Prijedlog عَنْ je dio fraza: عَنْ أَمْرٍ (po zapovijedi), عَنْ تَرَاضٍ (na uzajamno zadovoljstvo), عَنْ قَوْلٍ (zbog nečijih riječi), koje imaju uzročno značenje.

هَا هُوَ يُخْفِي عَيْنَيْهِ فِي قَدَحِ الشَّايِ، مُتَجَنِّبَ النَّظَرِ نَحْوِي، عَنْ حَدَرٍ أَوْ كِبْرِيَاءٍ. (Mīrāmār, 169. str.)

Skriva oči u šoljicu čaja, izbjegavajući da me pogleda, iz opreza ili ponosa. (Pansion Miramar, 159. Str.)

وَاصَلْتُ هَرَّ رَأْسَهَا مُقْطِبَةً هَذَا الْمَرَّةَ عَنْ غَضَبٍ... (Mīrāmār, 117. str.)

I dalje odmahuje glavom, ali ovaj put izgleda uznemireno... (Pansion Miramar, 112. str.)

Prijedložna fraza عَنْ غَضَبٍ je modifikator participa مُقْطِبَةً te je značenje uzročnosti vidljivo u izvornoj verziji ali izostaje u prijevodu na bosanski jezik.

⁵⁵ Maḥmūd Ḥusnī Muğālasa, *al-Naḥw al-šāfi*, Mu'assasa al-Risala, Bayrut, 1997, str. 334, Šaćir Sikirić, „Sintaksičke funkcije arapskih prijedloga“, str. 567, Teufik Muftić, *Gramatika arapskog jezika*, str. 453.

3.6. Prijedložna fraza s prijedlogom فِي

Prijedlog فِي prvenstveno označava da se neko ili nešto nalazi na nekom mjestu ili u nekom vremenu (الظرفية).⁵⁶ U tom slučaju prevodimo ga našim prijedlozima *u* ili *na* s imenicom u lokativu. Također, može označavati kretanje ka nekom mjestu u pravom ili prenesenom smislu i tada ga prevodimo prijedlogom *u* poslije kojeg je imenica u akuzativu.⁵⁷

Dakle, očito je da se radi o lokacijskom prijedlogu, ali koristi se i za izražavanje uzroka.⁵⁸

تَشَعَّتْ شَعْرُهَا فِي إِهْمَالٍ، وَشَحَبَتْ بِشَرِّهَا الْبَيْضَاءُ (Mīrāmār, 79. str.)

Kosa joj je bila neuredna a lice bijelo. (Pansion Miramar, 71. str.)

U prijevodu na bosanski jezik je potpuno izostavljena prijedložna fraza فِي إِهْمَالٍ, ali ona na arapskom jeziku jasno ukazuje na razlog zbog kojeg je kosa bila neuredna tj. *iz nemara*.

وَكَاثَتْ عَيْنَانَا تَلْتَقِيَانِ ثُمَّ تَنْفَصِلَانِ فِي حَدَرٍ... (Mīrāmār, 80. str.)

Pogledi su nam se sreli a onda oprezno razdvojili... (Pansion Miramar, 72. str.)

Prevoditelj se odlučio za načinsko značenje, što kontekst rečenice i dozvoljava, ali prijedložna fraza فِي حَدَرٍ označava uzročno značenje i može biti prevedena i *iz opreza*.

حَرَكْتُ رَأْسَهَا فِي ضَيْقٍ. (Mīrāmār, 80. str.)

Odmahnula je glavom. (Pansion Miramar, 72. str.)

I u ovoj rečenici također izostaje prijevod prijedložne fraze فِي ضَيْقٍ koja na sintaktičkom nivou predstavlja modifikator glagola حَرَكْتُ a može nositi i načinsko i uzročno značenje. Uzročno tumačenje bi glasilo:

⁵⁶ Teufik Muftić, *Gramatika arapskog jezika*, str. 460.

⁵⁷ Šaćir Sikirić, „Sintaksičke funkcije arapskih prijedloga“, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, str. 569.

⁵⁸ فِي za uzrok spominju: Sikirić, „Sintaksičke funkcije arapskih prijedloga“, str. 570, Muftić, *Gramatika arapskog jezika*, str. 462, Muğalasa, *Al-Naḥw al-šāfi*, str. 354.

Odmahnula je glavom od nervoze.

Neki od primjera koje T. Muftić navodi u svojoj gramatici su:

لَا مَنَّةَ أَتَمَّهَا فِي سُوءِ سُلُوكِهَا⁵⁹

Majka je prekorila zbog njenog lošeg ponašnja.

أَشْتَهَرُ الْأَمِيرُ فِي عَدَالَتِهِ.⁶⁰

Taj emir se proćuo zbog svoje pravednosti.

Kao što smo mogli vidjeti iz navedenih primjera, adverbijalna oznaka za uzrok može se uvesti putem svih šest spomenutih prijedloga. Prijedložne fraze u funkciji adverbijalne oznake uzroka na bosanski jezik najčešće prevodimo prijedložnim frazama uvedenim prijedlozima *zbog*, *za* (*ono što*), *iz*, *što*, *uslijed* i *jer*.

4. Adverbijalna oznaka za uzrok u formi imenićke fraze

Imenićka fraza u rećenici najčešće obnaša funkciju subjekta i objekta, ali može zauzeti i poziciju adverbijalnih oznaka.⁶¹

Kada govorimo o imenićkoj frazi u funkciji adverbijalne oznake, onda pretežno mislimo na neodređenu (glagolsku) imenicu ili particip aktivni upotrijebljene poslije glagola, uvijek u akuzativu, pa se stoga u arapskoj gramatici nazivaju *adverbijalnim akuzativima*. Za potrebe ovog rada zanimljiv nam je akuzativ uzroka ili svrhe, ćiji je arapski naziv الْمَفْعُولُ لِأَجْلِهِ ili الْمَفْعُولُ لَهُ, a oznaćava uzrok ili svrhu tj. motiv ili razlog određene radnje.⁶² Ukoliko imenica ima prijedlog koji tipićno stoji uz nju, i prijedlog će ući u akuzativnu konstrukciju.⁶³

⁵⁹ Teufik Muftić, *Gramatika arapskog jezika*, str. 461.

⁶⁰ Teufik Muftić, *Gramatika arapskog jezika*, str. 461.

⁶¹ Ibid, str. 461.

⁶² Karin Ryding, *A Reference Grammar of Modern Standard Arabic*, str. 296.

⁶³ Ron Buckley, *Modern Literary Arabic. A Reference Grammar*, str. 765.

صَدَّقَنِي لَقَدْ رَجَحْتُهُ بِشُجَاعَتِي إِذْ أَصْرَرْتُ عَلَى الْبَقَاءِ فِي الإسْكَندَرِيَّةِ عِنْدَمَا هَاجَرَ الكَثِيرُونَ إِلَى القَاهِرَةِ وَالْأَزْيَافِ خَوْفًا مِنْ غَارَاتِ الأَلْمَانِ،
(Mīrāmār, 25. str.)

Vjeruj mi, sve sam stekla zahvaljujući hrabrosti, jer imala sam smjelosti ostati u Aleksandriji u vrijeme kada su mnogi bježali iz straha pred invazijom Nijemaca... (Pansion Miramar, 24. str.)

وَجَاهَلْتُ الأَمْرَ إِحْبَارًا لِصَمْتِهِ، بَلْ انْتَهَزْتُ فُرْصَةَ إِجْتِمَاعِي بِهِ فِي مَدْخَلِ البُنْسُونِ (Mīrāmār, 125. str.)

Ignorisao sam to iz poštovanja prema njegovoj tišini, ali sam iskoristio priliku da ga sretnem na ulazu u pansion... (Pansion Miramar, 115. str.)

وَدِدْتُ لَهُ المَوْتَ غَرْفًا أَوْ حَرْفًا.. (Mīrāmār, 95. str.)

Želio sam mu smrt, svejedno da li u vodi ili u vatri. (Pansion Miramar, 87. str.)

Iako konstrukcija *غَرْفًا أَوْ حَرْفًا* nije prevedena uzročnim konstrukcijama, nema potrebe za intervencijom u prijevodu jer se u ovom primjeru miješaju kategorije načina i uzroka.

Na prethodnim primjerima mogli smo vidjeti kako je imenica u funkciji adverbijalne oznake uzroka najčešće u neodređenom akuzativu. Međutim, imenica ipak može biti određena u dva slučaja:

- Kao prvi član genitivne veze koji je sam po sebi određen:

تَرَاجَعْتُ إِلَى حُجْرَتِي خَشِيَّةً أَنْ أُنْدَفِعَ مَعَ عَوَاطِفِي الجَائِحَةِ. (Mīrāmār, 54. str.)

Povukao sam se u sobu plašeći se da ne prenaglim sa svojim neobuzdanim emocijama. (Pansion Miramar, 35. str.)

- Uz određeni član (ovakva upotreba se ne preporučuje i vrlo je rijetka, tako da za nju nije pronađen primjer u korpusu).⁶⁴

Kako je kategorija uzroka bliska kategoriji namjere, zbog prirode njihovih odnosa, ponekad može doći do preklapanja, prvenstveno u morfološkom, a onda i u semantičkom smislu. Međutim,

⁶⁴ Teufik Muftić, *Gramatika arapskog jezika*, str. 443.

bosanski jezik pravi razliku između ove dvije kategorije, a ona se najbolje ogleda u sljedećim primjerima:

(*Mīrāmār*, 58. str.) مَا أَكْثَرَ الَّذِينَ يَفْدُونَ مِنَ الْقَرْيَةِ سَعِيًّا وَرَاءَ عَمَلٍ،

Koliko ih samo dolazi sa sela u potrazi sa poslom, (Pansion Miramar, 49. str.)

وَمَنْ يُنَاقِشُ نِירוْنَ يَوْمَ أَحْرَقَ رُومًا حُبًّا لَهَا⁶⁵

A ko se mogao usprotiviti Neronu onog dana kad je spalio Rim iz ljubavi prema njoj...

U prvom primjeru سَعِيًّا وَرَاءَ عَمَلٍ je naglašena namjera jer u potrazi za poslom ima značenje da bi tražili posao, što je namjerna konstrukcija u bosanskom jeziku, dok je u drugom primjeru حُبًّا لَهَا iskazan uzrok - iz ljubavi prema njoj. Formalna razlika ne postoji u arapskom jeziku, izuzev na nivou sintaktičke analize, ali je ona vidljiva u bosanskom jeziku na osnovu veznika – iz i da bi.

Također, akuzativ uzroka se može pomiješati i sa akuzativom stanja. R. Buckley navodi mogućnost modifikovanja akuzativa stanja kao jedini način razlikovanja, budući da se akuzativ stanja može modificirati pridjevom, dok akuzativ uzroka ne može.⁶⁶ To znači da je, u većini slučajeva, moguća dvostruka interpretacija:

لَا يَمُوتُ كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ جُوعًا⁶⁷

Ako sami kraj rečenice smatramo akuzativom uzroka, onda prijevod glasi *Ne umire mnogi ljudi od gladi*, ali, ako je to akuzativ stanja, onda prijevod rečenice glasi: *Nije mnogo ljudi umrlo gladno*.

Iz navedenog možemo zaključiti da se akuzativ uzroka i svrhe na bosanski jezik prevodi prijedložnim frazama čiji je upravni član prijedlog *od* ili *iz*, glagolskim adverbima, te prijedlogom *zbog*.

⁶⁵ 'Aḥlam, Mustagānamī, *Dākira al-Ġasadi*, Naufal, 2013, str. 27.

⁶⁶ Ron Buckley, *Modern Literary Arabic. A Reference Grammar*, str. 765.

⁶⁷ Teufik Muftić, *Gramatika arapskog jezika*, str. 441.

5. Adverbijalna oznaka za uzrok u formi uzročne rečenice

Uzročna rečenica (الْجُمْلَةُ السَّبَبِيَّةُ) je zavisna rečenica kojom se izražava uzrok ili povod radnje, činjenice, događaja ili situacije ostvarene u glavnoj rečenici. Unutar složene rečenice, uzročne zavisne rečenice se uvode većim brojem veznika, a to su: إِذْ، إِذَا، بِمَا، بِمَا أَنْ، مِنْ حَيْثُ، فَإِنَّ، لِأَنَّ،⁶⁸ dok pojedini autori navode i izraze كَمَا، حِينَ.⁶⁹

U nastavku slijedi pojedinačan prikaz spomenutih rečenica, te njihova analiza kroz primjere iz korpusa.

5.1. Uzročna rečenica izražena subordinatorom لِأَنَّ

Izraz لِأَنَّ je složeni subordinator koji se sastoji od prijedloga لِ i uvodne rečenične partikule أَنَّ، a prevodimo ga subordinatorima *jer, zbog (toga (što))*. Subordinator لِأَنَّ je nominalni subordinator, poslije kojeg nikada ne slijedi glagol budući da ovaj izraz, kao i ostale uvodne rečenične partikule, zahtijeva akuzativ subjekta rečenice koja slijedi. Stoga je ovaj subordinator uvijek popraćen imenicom u akuzativu ili pronominalnim sufiksom.⁷⁰

-وَالْيَأْسُ يَدْفَعُ لِلتَّهَوُّرِ، لِأَنَّهُ يُدَاوِي الْمَرِيضَ الدَّاءَ بِالدَّاءِ! (Mīrāmār, 170. str.)

Ali beznade vodi u nepromišljenost jer vinovnik jednu bolest liječi drugom bolešću.
(Pansion Miramar, 153. str.)

... وَسَعِيدُ الْخَطِّ لِأَنَّهُ لَمْ يَعْرِفْ الْحُبَّ الَّذِي يَتَعَنَّى بِهِ الْمُطْرَبُونَ. (Mīrāmār, 92. str.)

Sretan jer ne zna za ljubav o kojoj muzikanti pjevaju pjesme. (Pansion Miramar, 84. str.)

⁶⁸ Teufik Muftić, Gramatika arapskog jezika, str. 642.

⁶⁹ Ḥalil bin Aḥmad al-Farāhīdī, *al- Ġumalu fī an- naḥw*, Mu'assasa al-Risala, 2006, str. 57, Teufik Muftić, Gramatika arapskog jezika, str. 642.

⁷⁰ Ron Buckley, *Modern Literary Arabic. A Reference Grammar*, str. 899.

Subordinator لَأَنَّ u ovom je primjeru u funkciji modifikatora imeničke fraze سَعِيدُ الْحُظِّ، ali bi uz glagol istog značenja imao funkciju adverbijalne oznake za uzrok.

(Mīrāmār, 12. str.) . لَأَنَّهَا تُطَلُّ عَلَى مُنَوَّرٍ كَبِيرٍ .

Soba nema druge zamjerke osim što je trajno zaronjena u sjenku, jer gleda na veliki svjetionik. (Pansion Miramar, 12. str.)

(Mīrāmār, 46. str.) . بِأَبْنُونَ زِيَارَةَ وَزِيرِ الْحَقَّانِيَّةِ لِأَنَّهُ أَفْنَدِي .

Posjetu ministra pravosuđa prihvataju nerado jer je aristokrat. (Pansion Miramar, 45. str.)

(Mīrāmār, 282. str.) . قَالَ إِنَّهُ قَتَلَ سَرْحَانَ الْبُحَيْرِيَّ لِأَنَّهُ . فِي نَظَرِهِ . يَسْتَحِقُّ الْقَتْلَ .

Kazao je da je ubio Serhana Buhajrija jer je on, prema njegovom viđenju, zaslužio da bude ubijen. (Pansion Miramar, 256. str.)

Badawi smatra da položaj uzročne rečenice uvedene subordinatorom لَأَنَّ zavisi od toga šta želimo da naglasimo. U nenaglašenom redosljedju, zavisna rečenica slijedi nakon glavne, ali je u modernom standardnom arapskom jeziku česta pojava da zavisna rečenica dolazi na samom početku, i to u formi وَأَنَّ. U tom slučaju, glavna rečenica može, ali ne mora, započeti sa فَ.⁷¹

5.2. Uzročna rečenica izražena subordinatorom إِذْ

Subordinator إِذْ je subordinator vremenske rečenice jer uvodi događaje ili okolnosti radnje koja se već desila u prošlosti, zbog čega je i glagol u zavisnoj klauzi najčešće u perfektu.⁷²

⁷¹ El Said Badawi et. al., *Modern Written Arabic: A Comprehensive Grammar*, Routledge, New York and London, 2004, str. 610.

⁷² Vincente Cantarino, *Syntax of Modern Arabic Prose*, Indiana University Press [for the International Affairs Center], Third Edition, 1975, str. 286.

Zbog podudarnosti kategorija vremena i uzročnosti, subordinator *إِذْ* se može koristiti kao subordinator uzročne rečenice. Glagol u takvoj rečenici je u perfektu, u negativnom obliku sa izrazom *لَمْ*, ili u indikativu prezenta.⁷³

صَدَّقَنِي لَقَدْ رَجَعْتُهُ بِشَجَاعَتِي إِذْ أَصْرَرْتُ عَلَى الْبَقَاءِ فِي الإسْكَندَرِيَّةِ عِنْدَمَا هَاجَرَ الْكَثِيرُونَ إِلَى الْقَاهِرَةِ وَالْأَزْيَافِ خَوْفًا مِنْ غَارَاتِ الأَلْمَانِ،
(*Mīrāmār*, 21. str.)

Vjeruj mi, sve sam stekla zahvaljujući hrabrosti, jer imala sam smjelosti ostati u Aleksandriji u vrijeme kada su mnogi bježali iz straha pred invazijom Nijemaca (*Pansion Miramar*, 24. str.)

لَمْ تَسْمَعْ كَلِمَةً كَمَا قُلْتُ إِذْ وَاصَلْتُ كَلَامَهَا فَائِلَةً: (*Mīrāmār*, 56. str.)

Nije čula nijedne riječi koju sam rekao jer je nastavila s govorom: (*Pansion Miramar*, 49. str.)

عَبَّرَ أَنَّهُ لَمْ يَهْبَنِي فُرْصَةً لِمَزِيدٍ مِنَ الْكَلَامِ إِذْ يُلَوِّحُ بِيَدِهِ لِشَخْصٍ قَادِمٍ ثُمَّ صَافَحَنِي وَذَهَبَ (*Mīrāmār*, 66. str.)

Međutim, nije mi dao priliku da više pričam, jer je odmahnuo rukom nekome ko dolazi, a zatim se rukovao sa mnom i otišao. (*Pansion Miramar*, 59. str.)

Kada ima značenje uzroka, nakon subordinatora *إِذْ* mogu još doći: glagolska rečenica koja počinje imenicom, imenska rečenica, upitna čestica, apsolutna negacija, imenička fraza koja započinje sa *أَنَّ*.⁷⁴

يَغْلِبُ عَلَى الظَّنِّ أَنَّكَ أَنْتِ الْعَاقِرُ، إِنَّهُ أَمْرٌ مُؤَسَّفٌ إِذْ أَنَّنَا لَمْ نُوجِدْ إِلَّا لِكَيْ نُنَجِّبَ. (*Mīrāmār*, 123. str.)

Najvjerovatnije je da si ti nerotkinja, a to je šteta jer mi smo stvoreni samo da bi se razmnožavali. (*Pansion Miramar*, 112. str.)

⁷³ Ron Buckley, *Modern Literary Arabic. A Reference Grammar*, str. 877.

⁷⁴ *Ibid*, str. 879.

Budući da izraz *إِذْ أَنْنَا كَمْ نُوْجِدُ إِلَّا لِكَيْ نُنَجِّبَ* modificira particip *مُؤَسَّفٌ* unutar imenske rečenice, ovdje nije riječ o pravoj adverbijalnoj oznaci za uzrok već modifikatoru u pridjevskoj frazi. Međutim, da je riječ o glagolskoj rečenici, ovaj izraz bi bio adverbijalna oznaka za uzrok.

5.3. Uzročna rečenica izražena subordinatorom *لَمَّا*

Subordinator *لَمَّا* uvodi događaje ili okolnosti koji su se desili prije radnje u glavnoj rečenici i stoji neposredno prije glagola u perfektu. Shodno ovome, zaključujemo da je *لَمَّا* vremenski subordinator u značenju *pošto*.⁷⁵

Već smo naveli da se uzročnost i temporalnost mogu podudarati, što je slučaj i sa rečenicama uvedenim subordinatorom *لَمَّا*. Čak i prijevodni ekvivalent ovog subordinatora, *pošto*, u bosanskom se jeziku ubraja u kontekstualno uvjetovane uzročne veznike čije uzročno značenje može postati dominantnim, a sva druga značenja (vremensko, načinsko), ako se jave, postaju sporedna.⁷⁶

وَلَمَّا أُذْرِكْ أَنِّي لَمْ أَفْهَمْ مَا يَعْنِيهِ قَالَ: (Mīrāmār, 115. str.)

Čim je shvatio da ne razumijem šta je mislio, reče: (Pansion Miramar, 109. str.)

Čim je subordinator vremenske rečenice, ali izražava i uzrok radnje, te je ovo primjer preklapanja kategorija vremena i uzroka. Smatramo da ne treba intervenisati u prijevodu jer kontekst rečenice dopušta dvostruko tumačenje: vremensko za koje se odlučio prevoditelj i uzročno u smislu:

Pošto je shvatio da ga ne razumijem, reče:

وَلَمَّا أَصْرَزْتُ عَلَىٰ نَجَاهِهِ فِي احْتِقَارٍ وَبَرْدٍ قَالَ بِعَصَبِيَّةٍ (Mīrāmār, 133. str.)

Pošto sam insistirao da ga hladno i prezrivo ignorišem, reče nervozno: (Pansion Miramar, 123. str.)

– وَقَدْ دَلَّ صَدِيقٌ عَلَىٰ الْبَنَسِيِّونَ لَمَّا عَلِمَ بِضَيْفِهِ بِشَفْتِهِ الْقَدِيمَةِ.. (Mīrāmār, 87. str.)

⁷⁵ Ron Buckley, *Modern Literary Arabic. A Reference Grammar*, str. 883.

⁷⁶ Dževad Jahić et. al., *Gramatika bosanskoga jezika*, str. 432.

Prijatelj ga je uputio ka pansionu kada je saznao za nevolju u starom stanu. (Pansion Miramar, 78. str.)

Iz navedenih primjera vidimo da se arapski subordinator **لَمَّا** prevodi subordinatorima *čim, kada* i *pošto*, koji su prvenstveno vremenski subordinatori u bosanskom jeziku. Međutim, kontekst navedenih rečenica dozvoljava i uzročno tumačenje upravo zbog podudarnosti kategorija vremena i uzroka. U sljedećem primjeru, međutim, jasno je da je subordinator **لَمَّا** upotrebljen isključivo za izražavanje uzroka, s obzirom na to da vremensko tumačenje rečenice nema smisla:

– **عِنْدَ ذَلِكَ نَادَيْتَنِي الْإِسْكَانْدَرِيَّةُ، مَسَّطُ رَأْسِي، وَلَمَّا لَمْ يَكُنْ لِي فِيهَا مِنْ قَرِيبٍ حَيٍّ فَقَدْ قَصَدْتُ الصَّدِيقَ الْبَاقِي لِي فِي دِينِي.**
(*Mīrāmār*, 225. str.)

Tada me pozvala Aleksandrija, moj rodni grad, i pošto nisam imao nikog od rodbine, otišao sam kod jedinog prijatelja koji mi je ostao. (Pansion Miramar, 221. str.)

5.4. Uzročna rečenica izražena subordinatorom **إِذَا**

إِذَا je također subordinator vremenske rečenice, ali ga T. Muftić navodi među subordinatorima uzročne rečenice.⁷⁷ U slučaju ovog subordinatora, vremensko i pogodbeno značenje se preklapaju jer je uvjetni aspekt **إِذَا** blisko povezan s vremenskim i to tako da, u uvjetnim rečenicama koje uvodi **إِذَا** izvršenje same radnje nije neizvjesno, ali njeno vrijeme jeste.⁷⁸

Kategorija vremena podudarna je i s kategorijom uzroka, pa subordinator **إِذَا** može uvesti i uzročnu zavisnu rečenicu. U vidu forme, ona je slična uvjetnoj klauzi, s tim što partikula **إِذَا** kao uzročni subordinator može uvesti glagolsku rečenicu sa obrnutim redosljedom (S-P-O), što nije slučaj kada je u pitanju vremenski subordinator **إِذَا**.⁷⁹

⁷⁷ Teufik Muftić, *Gramatika arapskog jezika*, str. 642.

⁷⁸ Vincente Cantarino, *Syntax of Modern Arabic Prose*, str. 302.

⁷⁹ Ibid, str. 302.

Kako je partikula إِذَا prvenstveno vremenski subordinator, u korpusu nismo pronašli primjere njegove upotrebe u uzročne svrhe. Poslužit ćemo se primjerima iz gramatika kako bi ukazali na kauzalno značenje:

إِذَا لَا تَعْرِفُهُ جَيِّدًا لِمَاذَا لَا تَقْتَأُ تَذْكُرُهُ بِالسُّوءِ؟⁸⁰

Kada ga dobro ne poznaješ, zašto neprestano loše govoriš o njemu?

Muftić koristi subordinator *kada* koji uvodi vremensku zavisnu rečenicu, iako smatra da je إِذَا uzročni subordinator. Ovo je još jedan primjer podudarnosti temporalnosti i uzročnosti s obzirom na to da veznik *kada* može biti kontekstualno uvjetovan uzročni veznik.

لَمْ أَفْهَمَهُ إِذَا كُنْتُ غَرِيبًا فِي هَذِهِ الدِّيَارِ⁸¹

Nisam to mogao shvatiti jer sam bio stranac na tim mjestima.

U ovom primjeru se bolje vidi uzročnost subordinatora إِذَا s obzirom na upotrebu primarnog uzročnog veznika *jer* u prijevodu na bosanski jezik.

5.5. Uzročna rečenica izražena subordinatorom بِمَا (أَنَّ)

Subordinator بِمَا je složeni veznik koji se sastoji od prijedloga بِ i odnosne zamjenice مَا. Njegovo sekundarno značenje je uzročno i prevodimo ga sa *zato što*.

عَمَعْتُ بِمَا أَنِّي لَمْ أَسْمَعْ ثُمَّ حَمَلْتُ الصَّبِيَّةَ وَذَهَبْتُ. (Mīrāmār, 168. str.)

Promrmljao sam jer nisam čuo, a onda sam podigao poslužavnik i otišao. (Pansion Miramar, 157. str.)

Fraza بِمَا أَنِّي لَمْ أَسْمَعْ je *uzrok – razlog* radnje glagola عَمَعْتُ te je u ovom primjeru uzročnost jasno iskazana.

⁸⁰ Teufik Muftić, *Gramatika arapskog jezika*, str. 643.

⁸¹ Vincente Cantarino, *Syntax of Modern Arabic Prose*, str. 305.

(*Mīrāmār*, 125. str.) ... بِمَا لِي خَيْرَةٌ وَأَصْدِقَاءٌ...

Ja ti mogu pružiti pomoć iz vlastitog iskustva i poznanstva. (Pansion Miramar, 115. str.)

Izraz بِمَا لِي خَيْرَةٌ وَأَصْدِقَاءٌ nam daje razlog zbog kojeg se može ostvariti radnja glagola أَسَاعِدُكَ. Međutim, ovaj primjer, pored uzročnog značenja, može ukazivati i na načinsko. Isti iskaz možemo shvatiti i kao adverbijalnu oznaku za način jer se radnja glagola أَسَاعِدُكَ odvija *pomoću* iskustva i poznanstva, te je ovdje riječ o podudaranju dvije kategorije.

Ukoliko zavisna klauza koju uvodi subordinator بِمَا započinje imenicom, poslije njega je potrebno dodati česticu أَنَّ, ali će značenje ostati isto.

(*Mīrāmār*, 36. str.)... وَمَا أَنَّهُ رَجُلٌ فَيَجِبُ أَنْ يَحْتَرَمَ...

Budući da je on muško, treba ga poštovati. (Pansion Miramar, 26. str.)

Budući da je uzročni subordinator koji se koristi u inverziji, odnosno onda kada se zavisna rečenica nalazi ispred glavne.

5.6. Uzročna rečenica izražena subordinatorom حَيْثُ (مِنْ)

Subordinator حَيْثُ uvodi adverbijalnu rečenicu sa primarno mjesnim značenjem bilo da se radi o mjestu na kojem se dešava radnja ili pravcu prema kojem se ona odvija.⁸² Bez ikakvih promjena u njegovoj konstrukciji, veznik حَيْثُ se može upotrijebiti da izrazi logičke odnose koji izražavaju porijeklo ili uzrok.⁸³ U tom slučaju, umjesto relativizatorom/veznikom *gdje*, prevodimo ga izrazom *budući da*.

Kada se subordinatoru حَيْثُ doda prijedlog مِنْ, pojačava se njegovo uzročno značenje, a novi veznik حَيْثُ مِنْ prevodimo sa *zbog toga što*. U odabranom korpusu nismo pronašli primjere kada ovaj veznik ima uzročno značenje stoga ćemo navesti primjer iz gramatike:

⁸² Vincente Cantarino, *Syntax of Modern Arabic Prose*, str. 279.

⁸³ Ibid, str. 281.

النَّارُ مِنْ حَيْثُ أَهَّأَ حَارَّةٌ تُسَخِّنُ الْمَاءَ وَسَائِرَ السَّوَائِلِ سَرِيعًا⁸⁴

Budući da je vruća, vatra brzo zagrijava vodu i ostale tekućine.

5.7. Uzročna rečenica izražena subordinatorom حِينَ

Subordinator حِينَ također uvodi vremensku zavisnu rečenicu i možemo ga prevesti izrazima *kad, dok, sve dok, kadgod*. Međutim, u zavisnosti od konteksta, subordinator حِينَ može biti i uzročni subordinator i u tom slučaju ga prevodimo izrazima *jer, budući da*.⁸⁵

وَأَهَّأَ بَكَتْ حِينَ رَأَتْ أَنْوَارَ طَنْطَا . (Mīrāmār, 88. str.)

Zaplakala je kad je ugledala Tantu. (Pansion Miramar, 78. str.)

I ovdje je riječ o podudarnosti vremenske kategorije sa uzročnom. Subordinator حِينَ preveden je vremenskim *kad*, što je tačno jer on i jeste vremenski subordinator, ali je rečenicu moguće protumačiti i kao oznaku za vrijeme i kao motiv odnosno razlog njenog plača:

Zaplakla je jer je ugledala Tantu.

5.8. Uzročna rečenica izražena subordinatorom كَمَا

Subordinator كَمَا nastao je slaganjem poredbenog prijedloga كَ i odnosne zamjenice مَا i uglavnom se upotrebljava za iskazivanje poređenja. Iako većina autora ne navodi uzročnost kao jedno od značenja subordinatora كَمَا, T. Muftić ga ubraja u uzročne subordinatore, tako da je i ovdje naveden. Kako u korpusu nisu pronađeni primjeri takve upotrebe subordinatora كَمَا, preuzet ćemo primjer koji navodi T. Muftić.

أَذْكُرُوا مُعَلِّمَكُم بِالْخَيْرِ كَمَا أَخْرَجَكُم مِنَ الْجَهَالَةِ.⁸⁶

⁸⁴ Teufik Muftić, *Gramatika arapskog jezika*, str. 643.

⁸⁵ Od svih konsultovanih autora, samo Muftić smatra da je حِينَ uzročni subordinator, *Gramatika arapskog jezika*, str. 643.

⁸⁶ Teufik Muftić, *Gramatika arapskog jezika*, str. 643.

Sa dobrim spominjite svog učitelja jer vas je on izveo iz neznanja.

5.9. Uzročna rečenica sa frazom مَا بَأَلُ

Konstrukcija مَا بَأَلُ je rečenica koja se sastoji od upitne zamjenice مَا i imenice بَأَلُ u značenju *um, stanje*, zbog čega je čitav izraz sinoniman izrazima مَا شَأُنُ i مَا حَالُ. Ove izraze prevodimo sa *šta je s tobom, zašto?*.

وَلَكِنْ مَا بَأَلُ طَلَبَةَ مَرْزُوقٍ يَرْتَمُنِي بِحَدَرٍ؟ (Mirāmār, 20. str.)

Ali, šta je s Talbom Merzukom koji me oprezno gleda? (Pansion Miramar, 11. str.)

U iskazu se jasno nazire pitanje *zašto ili zbog čega* se dešava radnja koju vrši Talba Merzuk pa je tako uzročno značenje, ustvari, iskazano čitavom rečenicom.

قَالَ ارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ مَا بَأَلُ النَّسْوَةِ اللَّاتِي قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ...

... on reče: „Vrati se gospodaru svome i upitaj ga: Šta je s onim ženama koje su svoje ruke porezale...“⁸⁷

Za razliku od prethodnog primjera gdje je izraz مَا بَأَلُ upotrebljen u funkciji adverbijalne oznake za uzrok, u ovom primjeru vidimo da rečenica مَا بَأَلُ النَّسْوَةِ اللَّاتِي قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ obnaša funkciju objekta glagola فَاسْأَلْهُ. Međutim, pitanje *šta ili zašto* je idalje prisutno u samom izrazu, iako on na nivou sintaksičke analize ne predstavlja adverbijalnu oznaku za uzrok.

Na osnovu analiziranih primjera, možemo zaključiti da je uzročnost kompleksna kategorija u arapskom jeziku, za koju se mogu koristiti vremenski (كَمَّا، حِينَ، جَمَاعَةً), mjesni (حَيْثُ), poredbeni (كَمَا) i pogodbeni veznici (إِذَا). U korpusu nismo uspjeli pronaći primjere za sve navedene subordinatore, što ne čudi s obzirom na to da uzročnost nije njihova primarna upotreba. Subordinatori إِذْ i لِأَنَّ su

⁸⁷ Kur'an (12:50), s arapskog preveo Besim Korkut, Hādīm al-Ḥaramayn al-Šarīfayn al-Malik Fahd, al-Madīna al-Munawwara, 1991.

najfrekventniji subordinatori u korpusu. Rečenice uvedene njima su bile nedvosmisleno uzročne budući da je لاَّ jedini isključivo uzročni subordinator, a إِذْ nosi vremensko značenje koje je usko povezano sa uzročnim.

6. Posebni načini izražavanja uzročnosti

Pored navedenih konstrukcija, koje nedvojbeno uvode adverbijalnu oznaku uzroka u arapskom jeziku, postoji nekoliko izraza koji ne spadaju ni u jednu obrađenu kategoriju a koji mogu, u određenim okolnostima, označiti uzrok. U nastavku ćemo navesti neke od njih.

6.1. Izražavanje uzročnosti veznikom فَ

Funkcije veznika فَ su raznovrsne i mnogobrojne stoga ćemo se zadržati isključivo na onim vezanim za uzročnost. U tom smislu, فَ implicira unutrašnji i logični odnos između dvije koordinirane klauze i to na sljedeći način:

- a) Korištenjem veznika فَ poziva se na prethodnu izjavu kao neophodnu za ostvarenje radnje iz druge rečenice, odnosno radnja prve rečenice uzrokuje radnju druge,
- b) Veznik فَ ujedinjuje dvije koordinirane rečenice koje su u kauzalnom odnosu i koje ukazuju na rezultat ili posljedicu,
- c) Ukoliko je upotrijebljen nakon pitanja, veznik فَ izražava razlog postavljanja pitanja,
- d) Rečenica nakon veznika فَ ukazuje na uzrok radnje prethodne rečenice, tj. radnja druge rečenice uzrokuje radnju prve,
- e) Poslije imperativa ili usklika, veznik فَ daje razlog naredbe.⁸⁸

⁸⁸ Vincente Cantarino, *Syntax of Modern Arabic Prose*, str. 23.

Navedeni slučajevi se odnose na veznik فَ as koordinator. Međutim, uzročno značenje se najbolje ostvaruje kada فَ preuzima ulogu subordinatora koji se naziva فَاءُ السَّبَبِيَّةِ ili *fa za uzročnost*.⁸⁹ On uvodi subordiniranu rečenicu koja izražava rezultat ili uzrok prethodne rečenice u kojoj nije izražena nikakva činjenična izjava, već imperativ ili njemu slične konstrukcije. U protivnom, ona mora izražavati želju, nadu, formulaciju pitanja ili negaciju.⁹⁰

Glagol takve rečenice je u konjunktivu imperfekta, a Wright smatra da je smisao فَ u ovakvoj situaciji, podudaran sa حَتَّى kao namjernim veznikom.⁹¹ Već smo govorili o bliskosti ove dvije kategorije, a s obzirom na to da rečenica uvodi rezultat radnje, često je moguća dvostruka interpretacija.

U nastavku slijede primjeri iz korpusa gdje je فَ upotrebjeno u uzročnom značenju, nezavisno od tipa rečenice koje povezuje:

دَعْنِي أَوْ دَعُوكَ فَقَدْ لَا أَلْفَاكَ وَأَنَا أُعَادِرُ الْبُنْسِيُونَ. (Mīrāmār, 135. str.)

Dozvolite mi da se oprostim od vas, jer vas možda neću sresti kad budem izlazio iz pansiona. (Pansion Miramar, 125. str.)

وَقُلْتُ لِنَفْسِي إِنَّهُ مِنَ الْمُسْتَحْسِنِ أَلَا أَنْبَدَ سَرْحَانَ الْبُحَيْرِي فَقَدْ أَجِدُ نَفْعًا فِي حَبْرَتِهِ وَمَعَارِفِهِ بِالْمَدِينَةِ. (Mīrāmār, 201. str.)

Rekoh sam sebi da bi bilo bolje da ne odbacim Sirhana Buhajrija jer bih mogao naći koristi u njegovom iskustvu i poznavanju grada. (Pansion Miramar, 191. str.)

– رَبُّنَا يَطُولُ عُمرَكَ فَقَدْ رَجَعْتَ إِلَى الرَّيْفِ الَّذِي جِئْتَ مِنْهُ. (Mīrāmār, 91. str.)

Neka ti Bog podari duži život jer si se vratio na selo iz kojeg si došao. (Pansion Miramar, 81. str.)

⁸⁹ El Said Badawi et. al., *Modern Written Arabic: A Comprehensive Grammar*, str. 587.

⁹⁰ Sayyid A'liyy Flāwarġānī, *Dirāsa al-taḥqīqi ḥawla fā' al-sababīyya wa wuġūh isti 'māliḥā*, Muġalla muġama 'i al-luġa al-'rabiyya bidimašq, Sv. 80, n.d., str. 266.

⁹¹ William Wright, *A Grammar of the Arabic Language*, Cambridge University Press, 3. izdanje, Cambridge, 1896, str. 32.

وَلَا دَخَلَ لِيَهْرَةَ فِي هَذِهِ الْكَرَاهِيَّةِ فَهِيَ أَتَقَهُ مِنْ أَنْ يَجْعَلَنِي أَكْرَهُ أَوْ أَحِبُّ إِنْسَانًا. (Mīrāmār, 167. str.)

Zehra nema ništa s ovom mržnjom jer je ona nebitna da bi me natjerala da volim ili mrzim nekoga. (Pansion Miramar, 157. str.)

Vezniku فَ se može dodati čestica إِنَّ s kojom gradi složeni izraz فَإِنَّ. T. Muftić smatra da je ovdje riječ o posebnom subordinatoru koji može uvesti uzročnu rečenicu ali kako taj podatak nismo pronašli ni u jednom drugom relevantnom djelu, odlučili smo se da izraz فَإِنَّ obradimo u sklopu veznika فَ, a ne subordinatora uzročne rečenice. U sljedećem primjeru možemo vidjeti da izraz فَإِنَّ povezuje dvije rečenice u vremenskom slijedu, a da uzročno-posljedični odnos proizilazi iz te vremenske sukcesivnosti, tj. radnja druge rečenice otkriva uzrok prve.

- تَقِي مِنْ أَنْ وَقْتِكَ لَمْ يَضَعْ سُدَى، فَإِنَّ مَنْ يَعْرِفُ مَنْ لَا يَصْلُحُونَ لَهُ فَقَدْ عَرَفَ بِطَرِيقَةٍ سِحْرِيَّةِ الصَّالِحِ الْمُنْشُودِ... (Mīrāmār, 139. str.)

Budi sigurna da tvoje vrijeme nije potrošeno, jer onaj ko spozna one koji mu ne žele dobro, magično je spoznao željeno dobro. (Pansion Miramar, 129. str.)

6.2. Izražavanje uzročnosti konektorom ذَلِكَ أَنَّ

Pojedine konstrukcije se upotrebljavaju kao vezna sredstva na nivou teksta (diskursa). Među njima je izraz ذَلِكَ أَنَّ, koji ukazuje na uzrok radnje u prethodno izrečenom iskazu. Sastoji se od pokazne zamjenice ذَلِكَ i partikule أَنَّ, što se odražava i na sam prijevod - *to je zato što*.

قُلْ، لَوْ شِئْتُمْ، بِأَلَا حَوْفٍ كَثِيرٍ... ذَلِكَ أَنَّهُ يَكُونُ قَدْ تَعَرَّضَ لِحَوْفٍ أَكْبَرَ، الْحَوْفِ مِنْ إِرَادَةِ الْمَوْتِ.. (Mīrāmār, 252. str.)

Reci, ako želiš, bez mnogo straha, jer on je bio izložen još većem strahu, strahu od želje da umre. (Pansion Miramar, 242. str.)

6.3. Izražavanje uzročnosti izrazom إِذَّنْ

Primarno značenje adverba إِذَّنْ je vremensko, ali A. F. Maḥfūz navodi i značenje uzročnosti te ovaj adverb naziva إِذَّنْ السَّبَبِيَّةِ i objašnjava kako on dolazi na početku izjave temeljene na njemu.⁹² Temelj jedne radnje je ujedno i uzrok te radnje i stoga smo odlučili da uključimo adverb إِذَّنْ u uzročne konstrukcije.

...إِذَا لَأَذْفَنَّاكَ ضِعْفَ الْحَيَاةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ.

*...i tad bismo ti doista dali da iskusiš dvostruku muku u životu i dvostruku patnju poslije smrti*⁹³

U navedenom primjeru možemo primjetiti da je adverb إِذَّنْ napisan tanwīnom što je također ispravno. Preveden je adverbom *tad*, koji je najčešći prijevodni ekvivalent adverba إِذَّنْ budući da su oba prvenstveno vremenski adverbi. Prethodno smo spomenuli da su temporalnost i uzročnost bliske kategorije, a ovo je još jedan primjer koji to potvrđuje. Međutim, da bi nam značenje uzroka bilo u potpunosti vidljivo, ponudit ćemo sljedeći prijevod:

i stoga bismo ti dali da iskusiš dvostruku muku u životu i dvostruku patnju poslije smrti.

⁹² ‘Abdālfatāḥ Maḥfūz, *Ḥurūf al-ta’līl wa ‘alfāzuhu bayna al-naḥwīyīn wāl ‘uṣūliyyīn*, str. 45.

⁹³ Kur'an (17:75), s arapskog preveo Besim Korkut, Ḥādīm al-Ḥaramayn al-Šarīfayn al-Malik Fahd, al-Madīna al-Munawwara, 1991.

Zaključak

Adverbijalna oznaka za uzrok u arapskom jeziku je kompleksna i raznolika kategorija. U usporedbi s bosanskim jezikom, arapski jezik se čini poprilično ograničenim kada su u pitanju pravi adverbii. Međutim, on pokazuje veliku količinu kreativnosti i fleksibilnosti prilikom izražavanja adverbijalnih oznaka, naročito adverbijalne oznake za uzrok. Budući da je status adverba u arapskom jeziku kamen spoticanja za mnoge gramatičare, u radu smo posegnuli za različitim konstrukcijama kojima se može izraziti adverbijalna oznaka za uzrok, a koje mogu biti jednostavne (frazе) ili složene (na nivou rečenice ili teksta).

Pored malog broja adverba, adverbijalna oznaka za uzrok u arapskom jeziku se može izraziti i putem prijedložnih fraza, imeničkih fraza, uzročnih rečenica, rečeničkih konektora, te specifičnih konstrukcija koje samo u određenom kontekstu poprimaju značenje uzročnosti.

Kada su u pitanju uzročne konstrukcije na nivou prijedložne fraze, zaključujemo da nijedan prijedlog nije striktno u uzročnom značenju budući da su svi arapski prijedlozi polisemični, odnosno, pored primarnog mogu nositi i niz drugih, sekundarnih značenja. Mada imaju puno značenja, primarno značenje prijedloga je najznačajnije i analiza pokazuje da su ostala značenja kontekstualno ostvarena, te da su semantički često povezana sa primarnim značenjem. To ima za posljedicu mogućnost preklapanja nekih od tih značenja, od kojih će onda zavisiti i prijevod prijedložne fraze.

Situacija je jednostavnija kada je riječ o imeničkoj frazi jer se adverbijalna oznaka za uzrok može označiti samo akuzativom uzroka ili svrhe. Najčešći prijevodni ekvivalenti takvih imeničkih fraza u bosanskom jeziku su prijedložne fraze čiji je upravni član prijedlog *od* ili *iz*, glagolski adverbii, te prijedlog *zbog*.

Na nivou sintakse, uvidjeli smo da je situacija slična kao i sa prijedlozima jer većina subordinatora primarno uvodi neku drugu vrstu adverbijalne oznake, dok im je uzročnost sporedna funkcija. To, međutim, ne znači da se oni rijetko ili nikako ne koriste kao uzročni subordinatori. Naprotiv, naišli smo na pregršt primjera gdje *إِذْ*, *لَمَّا*, *بِمَا* uvode uzročne klauze. Što se tiče učestalosti, ipak se izdvaja subordinator *لِأَنَّ*, za kojeg možemo reći da je jedini isključivo uzročni subordinator.

Imajući u vidu polisemiju prijedloga, raznovrsnost subordinatora te niza drugih složenih konstrukcija za uzrok, možemo zaključiti da ova kategorija nema jasno određene granice u arapskom jeziku, te da često dolazi do podudaranja sa drugim adverbijalnim oznakama. Kroz rad su prikazani primjeri preklapanja uzročnosti sa sljedećim kategorijama: *vremena* (كَمَّا، حِينَ، إِذَا), *namjere* (لِ، فِي، حَتَّى، akuzativ uzroka ili svrhe koji je neodvojiv u arapskom jeziku), *mjesta* (مِنْ حَيْثُ)، te *posljedice* (فَ). Tanka je linija između kategorija, zbog čega je ponekad potreban kontekst kako bismo mogli napraviti jasnu razliku, a ponekad je situacija takva da dopušta dvostruko tumačenje.

Izvori

- Maḥfūz, Nağīb, *Mīrāmār*, Maktaba Miṣr, Dār Miṣr li al-Tibā‘a, al-Qāhira, n.d.
- Mahfuz, Nedžib, *Pansion Miramar*, s arapskog preveo Mehmed Kico, TKD Šahinpašić, Sarajevo, 2007.
- Kur'an sa prijevodom, preveo Besim Korkut, Ḥādīm al-Ḥaramayn al-Šarīfayn al-Malik Fahd, al-Madīna al-Munawwara, 1991.

Literatura

- Abbas, Ali Khudheyer, *A Pragmatic Analysis of English and Arabic Adverbial Positions and Their Pedagogical Implications*, ProQuest, Michigan, 2015.
- Abdel Nasser, Manal Mohamed, "The Polysemous Nature of Some Arabic Prepositions", *International Journal of Linguistics*, Vol. 5, No. 2, Macrothink Institute, 2013.
- Abu Chacra, Faruk, *Arabic: An Essential Grammar*, Routledge, London and New York, 2007.
- al-'Awsī, Qays Ismā'īl, *Uslūb al-ta'līl fī al-luġa al-a'rabiyya*, al-Ġāmi'a al-Mustanširiyya, Bagdad, 1999.
- Alispahić, Zehra, „Prijedlozi u arapskom jeziku kao raskrivatelji novih semantičkih potencijala“, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, br. 64/2014, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, str. 49-77.
- Badawi, Elsaid, et. al., *Modern Written Arabic: A Comprehensive Grammar*, Routledge, London and New York, 2004.
- Buckley, Ron, *Modern Literary Arabic. A Reference Grammar*, Librairie du Liban, Beirut, 2004.
- Bunge, Marion, *Causality and Modern Science*, Third Revised Edition, Dover Publications Inc., New York, 1979.
- Cantarino, Vincent, *Syntax of Modern Arabic Prose*, Third Edition, Indiana University Press, 1975.
- al-Farāhīdī, Ḥalil bin Aḥmad, *al- Ġumalu fī an- naḥw*, Mu 'assasa al-Risala, 2006.
- Flāwurġānī, Sayyid A 'liyy, *Dirāsa al-taḥqīq ḥawla fā' al-sababiyya wa wuġūh isti 'mālihā*, Muġalla muġama 'i al-luġa al-a'rabiyya bi-Dimašq, Sv. 80, n.d
- Glušac, Maja, „Je li prijedlog za agresivan“, *Časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, 5. izdanje, Zagreb, 2019.
- Haywood, J.A, Nahmad, H.M, *A New Arabic Grammar of the Written Language*, Lund Humphries, London, 1965.
- Jahić, Dževad, et. al., *Gramatika bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica, 2000.

- Kordić, Snježana, “Uzročno semantičko polje Miloša Kovačevića“, *Prikazi*, Svjetlost, Sarajevo, 1991.
- Maḥfūz, ‘Abdālfatāḥ, *Hurūfu al-ta’līli wa ‘alfāzuhu bayna al-naḥwiyīn wāl’uṣūliyyin*, Šabaka al-’alūka, n.d.
- Muftić, Teufik, *Gramatika arapskog jezika*, Izdavačka kuća Ljiljan, Sarajevo, 1998.
- Muḡālasa, Maḥmūd Ḥusni, *al-Naḥw al-šāfi*, Mu'assasa al-Risala, Bejrut, 1997.
- Mulović, Amra, *Arapska gramatička tradicija u Bosni. Šejh Jujo o regensu*, Dobra knjiga, Sarajevo, 2012.
- Mustagānamī, ‘Aḥlam, *Dākira al-Ġasadi*, Naufal, 2013.
- Pashova, Tsvetomira, „Arabic Connectives Marking the Antecedent as a Cause“, *A Festschrift for Nadia Anghelescu*, 2011.
- Pranjković, Ivo, *Druga hrvatska skladnja: sintaktičke rasprave*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2001.
- Pranjković, Ivo, „Subordinirane strukture s veznikom što“, *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, br. 45/2, 2019.
- Ryding, Karin, *A Reference Grammar of Modern Standard Arabic*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005.
- Sikirić, Šaćir, “Sintaksičke funkcije arapskih prijedloga”, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, Sv. III-IV, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 1953, str. 553 – 574.
- Tanasković, Darko, Mitrović, Anđelka, *Gramatika arapskog jezika*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2005.